Miljøsk

TIDSSKRIFT OM MILJØ OG SAMFUND

NUMMER 47
JULI
2007

Sverige - den største udleder af radioaktivt affald til Østersøen

TEMA

Affaldssortering i København: De miljøbevidste straffes

Vindmøller skal flyttes

TEMA

AFFALDSMINIMERING

NOAH - Friends of the Earth Denmark

Tekst: Redaktionen
Foto: Christian Weigel

AFFALD ER DUMT!

Affald er en unødvendig, dyr og ubegavet måde at spilde værdifulde ressourcer. I hvert fald i det omfang som affald produceres i Danmark i disse år, og affaldsmængderne stiger. Det gælder også selvom affaldet sorteres, indsamles og genanvendes, og det gælder især, hvis det brændes uanset et positiv biprodukt i form af el- og varmeproduktion. Ressourcer tabes og affaldet er dyrt at håndtere. Det kan undre, at myndighederne ikke gør mere for at motivere borgere og virksomheder til at reducere affaldsmængderne. Også selvom en stor del af omkostningerne er "gemt" i kommunale skatter og betalt direkte af borgerne. Et udvidet producentansvar (forurener betaler) kan sikre, at de virksomheder, som ønsker at bringe varer til markedet, selv skal stå for den tilhørende affaldshåndtering. Det gælder det affald, som følger varen hele vejen frem til kunden såvel som den økologiske rygsæk, som både fyldes op undervejs men også efterlades undervejs i produktkæderne. Det udvidede producentansvar har fået en miljømæssig dårlig start i EU med elektronikaffaldet, da kompromiset endte med et udvandet i stedet for et udvidet producentansvar. Uagtet at omkostningerne er steget lidt for producenterne, er det langt fra nok til, at affaldsfasen for alvor tænkes ind i designfasen. Det er i designfasen, at produkternes miljømæssige egenskaber i hele dets livscyklus fastlægges. I affaldsfasen er det for sent.

Det er næsten umuligt for kommunerne, som har ansvaret for affaldet, at gøre noget for at forebygge at affaldet dannes. Affaldsminimering kan stimuleres overnationalt eller på det nationale niveau men ikke på det kommunale niveau. En række virkemidler er velafprøvede og meget velfungerende. Når de ikke udbredes til andre produktgrupper, er det trist eller, i henhold til ovenstående, direkte dumt…

Et eksempel er pant. Pant kan med rette beskrives som lidt at et mirakelmiddel, hvis målet er at indsamle affaldet med henblik på direkte genbrug eller genanvendelse af materialerne. Pant kunne med meget stor fordel udbredes til stort set alle affaldsfraktioner. I dele af Belgien er der f.eks. pant på elektronik, hvilket sikrer indsamlingsprocenter, som langt overstiger de danske. Pant på elektronikaffald er særlig interessant, da elektronikken er propfyldt med kemi og tungmetaller, Det betyder, at indsamling til genanvendelse og over tid måske direkte genbrug frem for forbrænding indeholder et betydeligt miljøpotentiale. I dag genbruges elektronik kun sjældent direkte, men det handler alene om, at påvirke de gældende markedsvilkår. Hvilket dog selv med den nødvendige politiske vilje er yderst kompliceret. Da VK(D) nedsatte panten på drikkeemballage, kunne det opfattes som et knæfald for Dansk Erhverv (tidl. Dansk Handel), som dygtigt havde arbejdet og fortsat arbejder for at få alle typer affald/emballage væk fra butikkerne.

Nyeste skud på VK ikke særlige miljøvenlige politik er ønsket om at brænde importeret affald på kraftværkerne. Det skal sågar sælges som et bedre alternativ end vindmøller som en del af regeringens "klimastrategi".

Forbrænding af affald er italesat som CO2-neutralt, hvilket i bedste fald er en tilsnigelse og betyder, at genanvendelse har endnu sværere ved at konkurrere med forbrænding, når politikerne skal prioritere deres begrænsede midler.

For at gøre det endnu mindre bæredygtigt får kraftværkerne, som det ser ud nu, højere grænseværdier end de eksisterende affaldsforbrændingsanlæg. Hvilket kun gør ondt værre…

Det er nærmest skræmmende at se en affaldsgrab fodre et forbrændingsanlægs grådige ovnlinier, når man samtidig ved, at værdifulde ressourcer forsvinder for altid. Målrettet affaldsminimering burde være en selvfølge, genanvendelse det gode alternativ og forbrænding et nødvendigt onde forbeholdt de fraktioner, som ikke kan genanvendes.

INDHOLD

TEMA 4. ULÆKKERT! - AFFALD I SOCIOLOGISK PERSPEKTIV
Af Bella Marckmann

TEMA 7. AFFALDSMINIMERING I DEN SVENSKE HUSHOLDNING
Af Monica Olsson

10. ØSTERSØEN: STOP FOR NYE ATOMANLÆG ER NØDVENDIGT!
Af Per Hegelund

13. ISO-STANDARD PÅ VEJ FOR SOCIAL RESPONSIBILITY
Af Kim Christiansen

16. EN GRØN INDKØBSSTAFET
Af Pernille Hagedorn-Rasmussen

TEMA 20. ET SKRALDE-UTOPIA - ERFARINGER FRA NØRREBRO
Af Palle Bruun Jensen

TEMA 23. AFFALD=LIV
Af Rui H. Serzedelo

TEMA 26. HVORDAN FÅR VI BØRNENE TIL AT LAVE MINDRE AFFALD?
Af Sebastian Klein

28. VINDMØLLER ØDELÆGGER DEN SKØNNE NATUR
Af Hans Ulrik Riisgaard

30. SKAL DE FATTIGE REDDE REGNSKOVEN?
Af Anders Kildegaard Knudsen

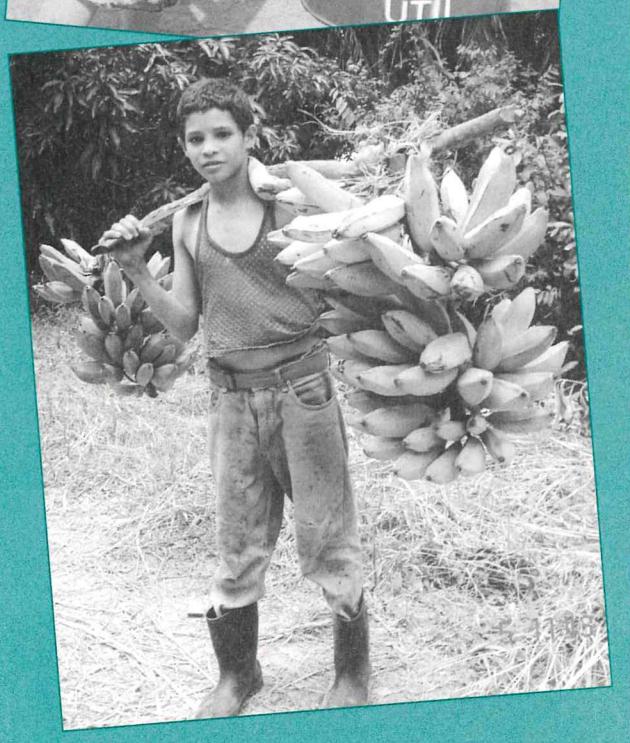

Tekst: Bella Marckmann, cand.scient.soc.
ph.d.stipendiat v. Sociologisk Institut,
Københavns Universitet
Foto: Fotos udlånt af Vestforbrænding

TEMA

ULÆKKERT!

- AFFALD I SOCIOLOGISK PERSPEKTIV

Vi mennesker har en universel trang til at ordne vores verden for at gøre den mere forståelig og håndterlig. Når der er noget, der er "skidt" eller "affald" er det, fordi vi for at holde orden på vores verden sætter den i system og inddeler den i kasser, og så er der noget, der falder udenfor, og det kalder vi snavs eller affald. Pointen i denne artikel er, at affald ikke er en kategori, som er givet på forhånd. Der er ikke noget i tingene selv, som siger os, at dette er affald, og dette er ikke affald. Affald er en kategori, som vi selv skaber.

Jeg hælder den sidste dråbe mælk ud af kartonen og forvandler den i samme øjeblik fra at være en nyttig beholder til et stykke besværligt affald. Hvis den bliver stående på bordet lidt for længe endda til et stykke ulækkert affald. I går gav jeg penge for avisen nede i kiosken – i dag bærer jeg den ud til containeren og smider den ud. Der er ikke ændret noget ved hverken mælkekartonen eller avisen, men fra at være forbrugsgoder bliver de, i det øjeblik, vi udnævner dem til at være affald, pludselig til forbrugs-onder, som det gælder om at slippe af med så let og hurtigt som muligt.

Hvad er affald?

Affald, skidt, snavs – set med sociologiens briller er affald og snavs alt det, som ikke passer ind. Den engelsk antropolog Mary Douglas siger med en berømt formulering: "Dirt is matter out of place", dvs. noget, der er på det forkerte sted. Hår på hovedet er i orden – hår i suppen er ulækkert. Mad på tallerkenen er lækkert – mad på tøjet er noget snavs.

Ofte bryder vi os ikke særligt om de genstande, der ikke passer ind – de truer vores fornemmelse af orden, og derfor gælder det om at skaffe dem af vejen, eller håndtere dem på anden måde. Så ved at rydde op, gøre rent, smide væk opretholder vi orden i vores univers. I denne proces bliver der nogle ting til overs, som ikke kan finde plads i vores system, og dem udnævner vi til affald.

Hvad er orden?

Men vi er heller ikke altid enige om, hvad orden er. Forskellige mennesker til forskellige tider har forskellige ordener, de gerne vil opretholde. Hvad der er den ønskede orden varierer historisk over tid og mellem grupper på samme tid i samme samfund. Det, der for den ene er hæsligt rod, er for den anden tegn på livlig kreativitet. Tænk bare på graffiti, Christiania – eller på villavejen, hvor den have, der for den ene ligner et tilgroet vildnis, for den anden er en smuk naturgrund.

Hvad affald angår, kan man se det 20. århundrede som en kamp mellem to moralske ordener: Genbrugs-moralen kontra renligheds-moralen.

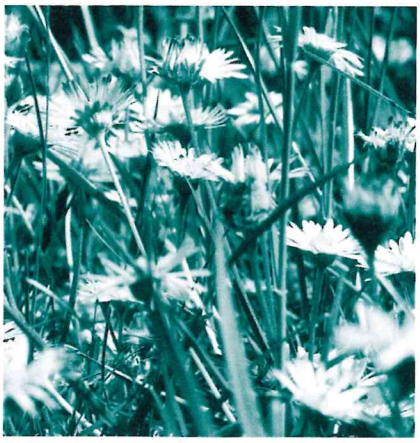

Genbrug kontra renlighed

Genbrugsmoralen kender vi endnu mange steder i verden, hvor der stadig er det, vi kan betegne som mangelsamfund – dvs. samfund, hvor der er knaphed på de materielle ressourcer. Historisk skal vi ikke så mange år tilbage, før også vores eget danske samfund kan betegnes som et mangelsamfund. Manglesamfundet kendte stort set ikke til affald – alt kunne udnyttes og blev det. En flaske, der var gået midt over, kunne slibes lidt på kanterne og blive til to nye ting: en tragt og en krukke. Det, vi i dag vil kalde affald, var vigtige råvarer. De fleste har et ældre familiemedlem, som ikke kan lade være med at gemme propper, små stykker snor, gamle yoghurtbægre osv. osv. for "man kan jo aldrig vide". Tankegangen findes især hos den generation, der kan huske anden verdenskrig og den mangel på selv de mest elementære varer, som besættelsen førte med sig.

I årene efter anden verdenskrig steg velstanden, og genbrugsmoralen blev afløst af renlighedsmoralen knyttet til hygiejniske argumenter. I stedet for at genbruge gamle ting, skulle man hellere smide dem væk og købe nyt. Det satte gang i økonomien, det var nemt, og så var det oven i købet mere hygiejnisk. Navnlig det sidste argument har vægt, fordi det appellerer til en dybtliggende menneskelig følelse: følelsen af, hvornår noget er ulækkert.

Hvorfor er noget ulækkert?

Følelsen af væmmelse og afsky er oprindeligt en biologisk overlevelsesmekanisme. I naturen øger det individets chancer for overlevelse, hvis man instinktivt undgår substanser, der kan være inficerede med smittebærere. Derfor er visse ting genstand for afsky i så godt som alle kulturer: afføring, kropssekreter, sår, forrådnelse og maddiker er, hvad man kan kalde "universelt ulækre". Psykologen Paul Rozin mener, at disse ting er frastødende, fordi de minder os om, at vi er dyr, og om vores egen dødelighed.

På andre områder er der imidlertid store kulturelle forskelle. De fleste danskere finder det sikkert ulækkert at tænke på at spise insekter. Men de fortæres med største glæde mange steder rundt om jorden. Og grænserne for, hvad der er ulækkert, rykkes op igennem historien. I dag synes mange, det er ulækkert at spise indmad som f.eks. nyrer eller blodpølse, selvom vore bedstemødre tilberedte dem som en selvfølge.

Som mennesker er vi altid kulturproducerende, og følelsen af afsky udvikles kulturelt fra et forsvar for kroppen til det, man kan kalde et forsvar for sjælen. Den naturlige afsmag, som beskytter mod infektioner udvikles til kulturel og moralsk afsmag. Det ulækre og det umoralske er derfor delvist overlappende. Derfor kan man også høre udtrykket "det er ulækkert" om særligt frastødende moralsk adfærd, som f.eks. pædofili. Kulturhistorikeren Norbert Elias har ligefrem kaldt afsky for civilisationens følelse, fordi en følelse af afsky over for umoralsk adfærd er en forudsætning for, at samfundet kan udvikle regler og normer.

Ad, hvor klamt

Da jeg var barn, fik vi undertiden rabarbergelé til dessert, gerne med råcreme til. Jeg holdt meget af det, til min søster engang påpegede, at det mindede om en vandmand. Det var nok til, at retten var ødelagt for mig. Hver gang, jeg siden fik rabarbergelé i munden, kunne jeg ikke lade være med at tænke på de klamme vandmand, man undertiden kunne komme til at røre ved, når man var ude at bade.

Som eksemplet viser, er følelsen af væmmelse og afsky det, man kan kalde en "klistret" følelse. Den er ikke til at slippe af med igen. Når noget én gang er udnævnt til ulækkert, er det meget svært at få det gjort "lækkert" igen. Derfor er det også meget svært at gå tilbage fra renlighedsmoralen til genbrugsmoralen. Se blot på diskussionen om, hvorvidt det skal være tilladt at bruge såkaldt "bygødning" (menneskelig urin og afføring) på markerne. For ganske få generationer siden var det et naturligt råstof, som blev udnyttet. Illustreret havebog fra 1920 skriver som følger:

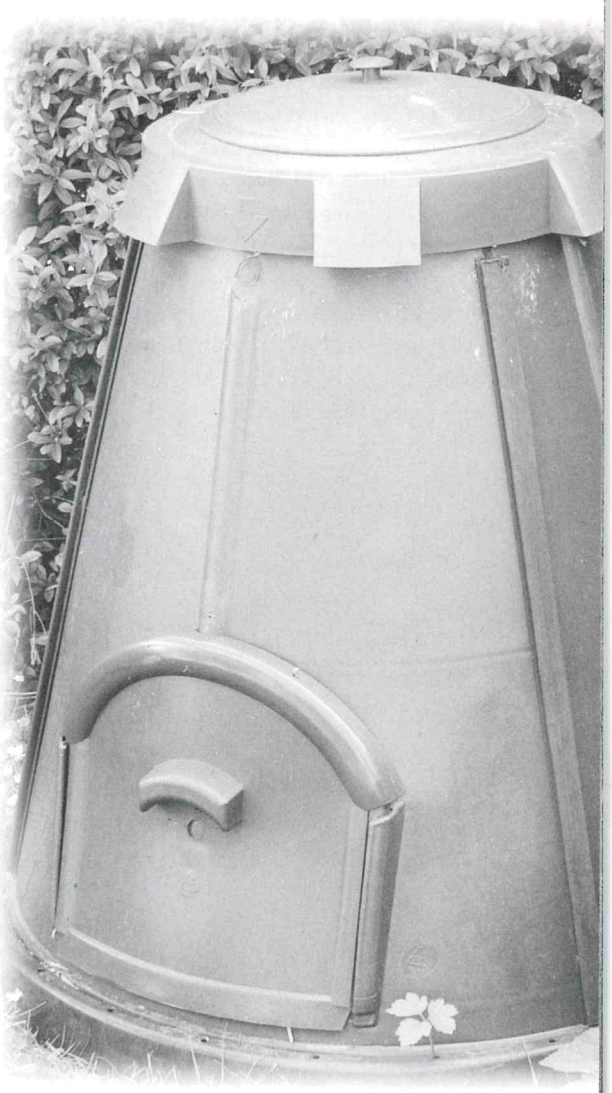

"Latringødning, der bestaar af de faste og flydende menneskelige Ekskrementer iblandet Papir og undertiden Tørvejord, er i almindelighed betydeligt rigere paa Plantenæringsstoffer end Staldgødning og er saaledes et særdeles værdifuldt Gødningsmiddel. (...) opbevares bedst indblandet i Kompostdyngen."
I dag skal man vist være en meget engageret haveejer for at udnytte denne gødningskilde!

Renlighedens ret
I takt med en øget miljøbevidsthed er genbrugsmoralen så småt ved at komme til ære og værdighed igen. Mange mennesker er godt klar over, at de store affaldsmængder, vi producerer, er et problem. Vi vil sådan set gerne genbruge – men kun så længe vi kan gøre det uden at støde på renlighedsmoralen. Det gælder ikke kun affaldsområdet, men også f.eks. vores energiforbrug i husholdningen. For en generation siden var det almindeligt at tage bad hver uge. I dag tager de fleste bad hver dag – mange endda flere gange om dagen. Tidligere tog man pletter af tøj. I dag ryger tøjet til vask om aftenen, uanset om der er synlige pletter på det eller ej. Fordi renlighedsmoralen har fat i noget så dybtliggende som vores følelse af afsky, kræver det en meget bevidst indsats at gå imod den. Og det er meget svært at være den første, som gør det.

Mindre affald, mere genbrug – men hvordan?
Hvordan skal et miljøbevidst samfund så organisere sit affaldsproblem?
Vi kan forsøge at bekæmpe renlighedsmoralen og vende tilbage til tidligere tiders genbrugsmoral. Det tror jeg imidlertid ikke meget på. Vi vil ikke tilbage til stofbleer og strikkede hygiejnebind. Dertil kommer, at det er særdeles svært at gennemskue, hvad der er værst: produktion og bortskaffelse af engangsbleer, eller produktion og vask (som i en almindelig husholdning oftest vil være i små portioner og ved høje temperaturer) af stofbleer?

Behov for gulerod
Mere realistisk er det, at vi accepterer, at renlighedsmoralen er kommet for at blive. Så bliver udfordringen at opbygge systemer, som på samme tid opfylder den enkeltes behov for renlighed og samfundets behov for genbrug. Og meget må ske væk fra borgeren, altså hos producenterne og hos det offentlige.
Den gode nyhed er så, at der er et potentiale for sortering og genbrug hos borgerne – især når det kombineres med en gulerod i form af pantordninger, besparelser på affaldsafhentning osv.

Let og lækkert
Det skal være "let og lækkert" at genbruge og sortere. Sorteringen skal ske, når man alligevel har affaldet i hånden for at smide det ud. Det nytter ikke, at man skal have fat i det i flere omgange. Når kommunen indfører affaldssortering i flere fraktioner, skal kommunen også udlevere eller sælge beholdere, der passer til de nye fraktioner, og evt. organisere afhentning f.eks. på faste månedlige dage. Genbrugspladserne skal være åbne, når borgerne har brug for at komme der. Beholdere til indsamling af flasker, aviser og gammelt tøj skal være tilgængelige i nærmiljøet. Og endelig skal genbrugspladser åbne mulighed for direkte genbrug, dvs. klunsning af alt, som ikke er miljøfarligt – møbler, brugte byggematerialer, legetøj, cykler osv.
Også producenterne skal motiveres til at fremme genbrug ved f.eks. at erstatte plasticbakker til frugt og grønt med komposterbare papbakker af æggebakkepap. Og hvorfor skal legetøj nærmest være dobbeltarmeret i plast, pap og stål-tråd?

Ejerskab og motivation
Endelig skal kommuner, renovationsselskaber, miljøbevægelser og producenter løbende sørge for at oplyse borgerne om, hvorfor det er vigtigt at sortere og genbruge. Vi skal vide, at det nytter – ellers gider vi ikke. Og skoler og institutioner kan i disse sparetider måske igen blive inspireret af at bruge de gratis materialer, der er til rådighed i vores "affald" og f.eks. opfordre eleverne til at gemme ispinde til at bygge af i stedet for at købe dem i store poser fra hobbyforretninger.
Der er ikke én enkel løsning på vores affaldsproblem. Men den danske tradition for pragmatiske ordninger kombineres med oplysning giver grund til at tro, at det kan løses.

Affaldsbeholdere placeret på "hovedgaden" i byen Ponta Delgarda på Azorerne. Brostenene er lavet som 4 store løse plader, som fungerer som en slags låg for en ca. 2 meter dyb container til hver af de 4 faktioner.
Foto: Linda Sørensen

Tekst: Monika Olsson, Lektor ved institut for Industrial Ecology ved KTH
Foto: Fotos udlånt af Vestforbrænding

TEMA

AFFALDSMINIMERING I DEN SVENSKE HUSHOLDNING

Sverige er langt fremme når det gælder affaldssortering og genbrug af affald, frem for alt for de produkter som hører under producentansvaret. Men hvilken vilje og viden findes i husholdningen for at mindske tilvæksten af affald? Hvordan tager eksempelvis kommuner og Ngo'er del i ansvaret?

Hvad er det godt for?

Med affaldsminimering menes mindskning af mængden af opstået affald. Herunder også mindskning af farligt indhold i affaldet. Affaldsminimering ("waste prevention") er den højst prioriterede af EUs strategier for en fremsigtet affaldshåndtering. Denne strategi efterfølges af recirkulering (herunder kompostering og forbrænding), og ofte er der forvirring omkring hvorvidt recirkulering ikke hører under affaldsminimering. Eventuelt kan recirkulering af produkter betragtes som affaldsminimering, men ved genbrug af materiale må ny energi og eventuelt også nyt råmateriale tilføres for at få et nyt produkt. Dette indebærer, at recirkulering af materialer bør regnes til en lavere prioriteret strategi.

Mange af problemerne med affald skyldes de stigende affaldsmængder. Der satses i dag stærkt på forskning indenfor affaldsminimering og store beløb afsættes til indsamling, håndtering og sortering af husholdningsaffald. Derimod fokuseres der ikke i samme omfang på mængden af råvarer og energi som indgår i produkter, eller som tabes ved ikke at blive udnyttet fuldt ud. Vores teknolo-

giske udvikling resulterer ofte i mere miljøbelastende produkter. Derudover gør den stigende velfærd, at vi har øget vores forbrug yderligere. Vi udskifter i langt højere grad end tidligere velfungerende produkter med nye. På den måde øges også mængden af affald uanset viljen til at sortere affaldet.

Selv en øget tendens til recirkulering af materiale i nye produkter, kan resultere i et højere forbrug idet varen bliver billigere. Det skyldes de lavere omkostninger ved fremstilling af råmaterialet og mindsket energiforbrug ved produktionen; der opstår en såkaldt "rebounder-effekt".

En mindskning af mængden af opstået affald kan indebære, at hvert produkt udnyttes i længere tid, hvilket sparer både råvarer og energi. Dette indebærer ikke nødvendigvis, at det altid er det mest miljørigtige at beholde gamle produkter så længe som muligt. F.eks. kan en gammel fryser eller bil med fordel erstattes med en ny og langt mere energibesparende model. Det vil i så fald være det bedste alternativ ud fra en helhedsbedømmelse; en såkaldt livscyklusanalyse.

Sverige i dag

Den behandlede mængde husholdningsaffald blev i 2005 opgjort til ca 480 kg. pr. indbygger (affald til genbrug inklusiv). Af disse gik 34 % til recirkulering, 11 % til biologisk behandling, 50 % til forbrænding og ca 5 % til deponering. Dette kan i og for sig ses som positivt, men samtidig er mængden af produceret affald øget med 4 % siden 2004. Den mest markante forandring under de seneste 5 år er omdirigeringen af affald fra deponering til forbrænding. Det hænger sammen med en øget deponiskat og et deponiforbud mod kompostbart og brændbart affald.

Ansvaret er diffust

Den politiske vilje til at gøre op med affaldsproblemet i Sverige viser sig ved, at der satses på information og rådgivning om genbrug af materialer og energi. I Stockholm og opland, hvor man har forbrænding med energiudvinding, har man gået så vidt som til at opfordre den enkelte husstand til at stoppe kompostering af madaffald og i stedet sender det til forbrænding. Det er begrundet med at man ved forbrænding udnytter energien fra madaffaldet, og samtidig reducerer lugt- og skadedyrsproblemer som opstår i mange villakvarterer med dårligt beskyttede kompostbeholdere.

For de varer, som hører under producentansvaret i Sverige (f.eks. emballage), sker der nu en mindre reduktion i mængden af affald. Meningen med producentansvaret er, at producenten af varen skal have ansvaret, selv efter at varen er blevet til affald. Producentansvaret har medført et øget fokus på det respektive produkt, hvilket blandt andet kan ses på det øgede antal genbrugsemballager. Ligeledes kan der konstateres et mindsket materialespild pr. emballage enhed.

Det er kommunerne i Sverige som har ansvaret for husholdningsaffaldet (undtaget er de produkter, som falder under producentansvaret). I arbejdet fokuseres der mest på at reducere mængden af restaffald ved sortering til recirkulering. Det indebærer, at de største kræfter lægges i at få en bedre sortering og et øget genbrug af affald fra husholdningen. Når det gælder indsatsen for at mindske mængden af affald fra husholdningen, er der ikke meget som bliver gjort. Opgaven her skulle derfor være, at opmuntre til et mindre forbrug. Dette kræver dog en holdningsændring hos forbrugeren, hvilket er svært at opnå.

Hvad gøres i dag?

At Sverige ikke er kommet længere med affaldsminimering beror hovedsageligt på, at der ikke er et incitament for at mindske affaldsmængden. De som har haft ansvaret for affaldshåndteringen, har ikke set minimeringen af mængden af affald som deres område, og forbrugeren har derfor ikke fået tilstrækkeligt

med information og ej heller økonomisk incitament til at mindske affaldsmængden. En undtagelse er den differentierede affaldsskat, som er blevet indført i en del kommuner. Husholdningen betaler for den mængde, eller det volumen, som afleveres på affaldscentralen. Tanken er egentlig at øge brugen af genbrug og hjemmekompostering. Risikoen er, at en del affald ender på gale veje. Man brænder det på eget bålsted, i egen tønde, smider det i naturen eller lægger det ved genbrugsstationen,

En stor del af affaldet i husholdningen udgøres af reklamer. I husholdningen er der en mulighed for at sætte etiketter med "Ingen reklamer – Tak" på brevsprækken eller på postkassen. Et studie omkring husholdning i Wien viste, at det i praksis er muligt at opnå en reduktion på 2.3 %, hvis man aktivt valgte uadresserede reklamer fra. Selv lidt adfærdsændring bidrager til en mindsket mængde husholdningsaffald. Sådan adfærdsændring kan f.eks. være at anvende stofposer til indkøb i stedet for papkasser og plastikposer.

Der foregår i dag forskning og udvikling indenfor produktudvikling. Man ønsker her især at forbedre mulighederne for reparation samt øge produkternes samlede levetid. Spørgsmålet er, om forbrugeren efterspørger dette, når udbuddet af nye produkter stadig intensiveres.

Mobiltelefonbranchen kan ses som et godt eksempel. Man arbejder her i stigende grad med multifunktionalitet og med det argument at kunden kun behøver et apparat, i stedet for et for hver funktion. Problemet er, at hvis én af enhederne går i stykker, må hele apparatet kasseres, også selvom resten af funktionerne stadig funger

Når det gælder affaldsminimering i produktionsleddet, er man kommet længere. Her ser man en tydeligere kobling mellem mængden af produceret affald og omkostninger i forbindelse med bortskaffelsen af affaldet. I de fleste tilfælde må produktionsleddet selv betale for det affald som går til genbrug. De har ikke tilladelse til at aflevere affald, der hører under producentsansvaret på de betalingsfrie genbrugsstationer som husholdningen kan udnytte, og får derved lov til selv at betale for affald, som sorteres.

Sker der noget?

Deponiskat, afgifter på forbrænding, deponiforbud af kompostbart og brændbart materiale, betyder hurtigt, at man behøver nye løsninger for affald som ikke kan recirkuleres. Dette i kombination med det øgede forbrug af materiale og energi i det daglige gør, at der er et stort behov for information og vejledning om, hvordan vi mindsker mængden af affald.

Finland har lavet et forslag til en affaldsplan, som skal fungere som en forberedelse til EUs kommende affaldsdirektiv. I rammedirektivet for EUs affaldsplan, som nu er til revidering, foreslås det, at planer om hvorledes affaldet skal minimeres skal være obligatorisk for alle medlemslande. I forslaget, som strækker sig til 2016, er målet at det kommunale affald skal mindskes med 1 % pr. år. Dette skal gøres ved at man, ved hjælp af regulering, mindsker materialemængden i produkterne. Reguleringstiltag som den finske miljøminister egentlig burde undersøge nærmere, kunne f.eks. være skat på anvendelse af naturressourcer. Først og fremmest vil man dog satse på frivillige afgifter og overenskomster, som f.eks. aftaler for de enkelte brancher og såkaldte produktionspaneler

Dette kunne være et alternativ selv for et land som Sverige. Sverige har allerede en skat på visse råvarer som f. eks naturgrus, hvilket har gjort at genbrug af bl.a. slagger fra forbrændingsanlæg er steget. Skat på naturressourcer øger altså incitamentet til at genbruge, men vil ikke have nogen større indflydelse op mindskning af affaldsmængden.

I følge det svenske miljøstyrelse skal affald ses som en del af produkt- og kemikaliearbejdet. Her foregår for tiden arbejde med revidering af miljømålene, hvoraf ét er at sætte fokus på affaldsminimering. Som grundlag hertil anvendes bl.a. en rapport af Berit Goldstein, som viser, at større miljøgevinster kan opnås ved at mindske mængden af madaffald og forpakninger.

Som afsluttende bemærkning skal det nævnes, at en optimal systemgennemgang kun opnås ved at inkludere både forbrugeren og enhederne under affaldshierarkiet. De mest ressourceeffektive løsninger skal findes ud fra et holdbarhedsperspektiv, hvor både miljø, økonomi og sociale anliggender tilgodeses.

Kilder:
Avfallsmängder 2005, Avfall Sverige, www.rvf.se, 21.02.2007
Den riksomfattande avfallsplanens mål är att förebygga uppkomsten av avfall, www.miljo.fi, pressmeddelande 23.1. 2007 Miljöministeriet, 22.02. 2007
Ett ekologiskt omhändertagande av avfall, Rapp 5177, Naturvårdsverket, 2002
Miljövinster med att minska totala avfallsmängder, Berit Goldstein, för Naturvårdsverket, 2006.

Tekst: Per Hegelund
Illustration: Tony Hoffmann
Foto: Mads Eskesen

ØSTERSØEN:
STOP FOR NYE ATOMANLÆG ER NØDVENDIGT!

Østersøen er det mest radioaktivt forurenede hav i verden og danskerne er særligt udsatte. Forureningen stammer især fra de svenske atomreaktorer, som ligger langs kysten. Der er grund til at sætte en stopper for placering af nye atomanlæg ud til Østersøen og nedbringe de svenske udslip til et niveau, som ligner de andre landes.

Miljøvenner i Danmark bør interessere sig mere for den radioaktive forurening af Østersøen. Hvorfor nu det?
Dels er danskerne de mest udsatte af alle Østersølandenes befolkninger. Vi er til og med mere udsatte end f. eks. svenskerne, som ellers er det land i verden som har flest atomreaktorer pr. indbygger. At danskere modtager en større individuel dosis af radioaktivitet, må forklares med at vi har en større kyststrækning og er i nærmere kontakt med havet, som fører radioaktiviteten fra andre landes atomindustri med sig.
Dels viser nye oplysninger, fra Helsingfors Kommissionens ekspertgruppe, som arbejder med at kortlægge den radioaktive forurening, at Østersøen allerede er det mest radioaktive hav i hele verden.

"The levels of antropogenic radionuclides are higher in the Baltic Sea than in any other water bodies around the world." (antropogenic = menneskeskabt)

En del af forklaringen til at Østersøen er særligt sårbar, har at gøre med den minimale gennemstrømning i de danske stræder. Ud- og indstrømningen er omkring 1 % om året. Det betyder at det skidt vi slipper ud i Østersøen slipper vi i princippet aldrig af med.
Disse hårde fakta har bl.a. foranlediget et medlemsforslag i Nordisk Råd, som kræver et moratorium, dvs. et stop, for alle nye placeringer af atomanlæg ud til Østersøen. Hvis vores hav allerede er det mest radioaktivt forurenede i verden, så er et moratorium for nye kilder til udslip den første fornuftige beslutning vi behøver at tage.

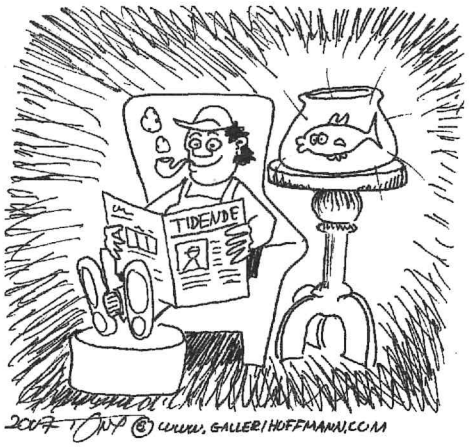

Altid ved vandet

Atomkraftværker placeres altid ved vandet, som anvendes i kølesystemet, som til enhver tid skal forhindre at reaktoren bliver for varm som i yderste konsekvens resulterer i et nedsmeltningshaveri. Store mængder opvarmet vand med alle mulige rester af radioaktivitet strømmer hele tiden ud i Østersøen fra de omkring 20 igangværende atomreaktorer som fin-des fordelt rundt om langs Østersøens kyster.
Danmarks egen ekspert fra Risø-laboratoriet, Sven P. Nielsen – som desuden er ansvarlig for den omtalte regionale ekspertgruppe HELCOM MORS (Mors står for Monitoring of Radioactive Substances) – skriver at fortæringen af fisk står for 94 % af den radioaktivitet, som folk får i sig. Alle andre spredningsveje står for de sidste 6 %. Gennem vores eksport af fisk

udsættes folk i andre dele af Europa også for radioaktivitet.
Placeringen af atomkraftanlæg ved Østersøen bør ikke alene være de enkelte landes privatsag. De radioaktive udslip udsætter samtlige mennesker i regionen for forhøjet risiko for bl.a. alle mulige cancerformer, misdannelser eller dødfødte babyer. De lange halveringstider for visse radionukliders farlighed – uran 238 har f.eks. en halveringstid på over 4 milliarder år! – gør desuden at virkningerne af nutidens radioaktive udslip kan skade kommende generationer, længe efter at vi som har ansvar for udledningen er forsvundet.

Radioaktivitet akkumuleres i fisk

Hvor radioaktive er fiskene i Østersøen så? En illustration fra det svenske forsvars forskningsinstitut (FOI), viser at fiskene i Østersøen er mere radioaktive end fiskene som svømmer rundt udenfor Sellafield, og så skal man huske på at Sellafield er den største kilde til udslip i dag! FOI angav i begyndelsen af halvfemserne radioaktiviteten i Østersøfisk til omkring 20 becquerel pr. kilo (bq/kg).
I slutningen af halvfemserne blev en forskergruppe ved Uppsala Universitet overraskede over, at man pludselig fandt lige så store mængder af radioaktivitet langs Stockholms skærgård, mellem Oskarshamns og Forsmarks reaktorer – som i de områder længere nordpå, hvor det meste nedfald fra Tjernobyl havnede. Man forsøgte dog at berolige folk med, at fiskene ikke indeholdte mere end 50 bq/kg – grænseværdien for fisk er i Sverige fastsat til 300 bq/kg.
Men ved at kontrollere rapporterne fra SSI, den svenske strålingsmyndighed, er indholdet noget højere. SSI har ansvaret for at beskytte befolkningen, og er pålagt af loven at udføre prøvefangster af forskellige fisk ud for de svenske atomkraftværker. Efter år 2000 er der fundet radioaktivt indhold i almindelige fisk som aborrer, gedder og torsk – på helt op til 230 bq/kg! Hvilket nærmer sig den øvre grænse på 300 bq/kg!

De svenske reaktorer er de værste

Ifølge den mest gennemgribende undersøgelse og sammenligning af samtlige reaktorer ved Østersøen, som EU har finansieret, kom man frem til at de svenske reaktorer har haft de i særklasse største, rutinemæssige udslip i Østersøen de seneste 20 år. Et diagram viser at netop Oskarshamns og Forsmarks udslip ligger på et niveau

100.000 gange højere end de russiske reaktorer ved St. Petersburg. Det gør det yderligere uansvarligt at give netop Oskarshamn eller Forsmark ansvaret for det mest farlige affald – atombrændstoffet – eller at give dem lov til at lægge det ud til Østersøen.
Den industrivenlige avis "Dagens Nyheder" skrev i 2002 i en overskrift på forsiden (om de svenske planer for slutdeponering af udtjent atombrændstof). "De dårligste pladser er blevet udvalgt". I artiklen argumenterer geologer og sagkyndige for at de bedste pladser er i "indstrømningsområder", som sædvanligvis ligger inde i landet - ikke ved kysten, hvor grundvandsstrømmene fører lige ud til havet!
Den svenske strålingsmyndighed, SSI og SKI har fremført samme argument – men lader industrien (SKB AB = Svensk Kärnbränslehantering A/S)

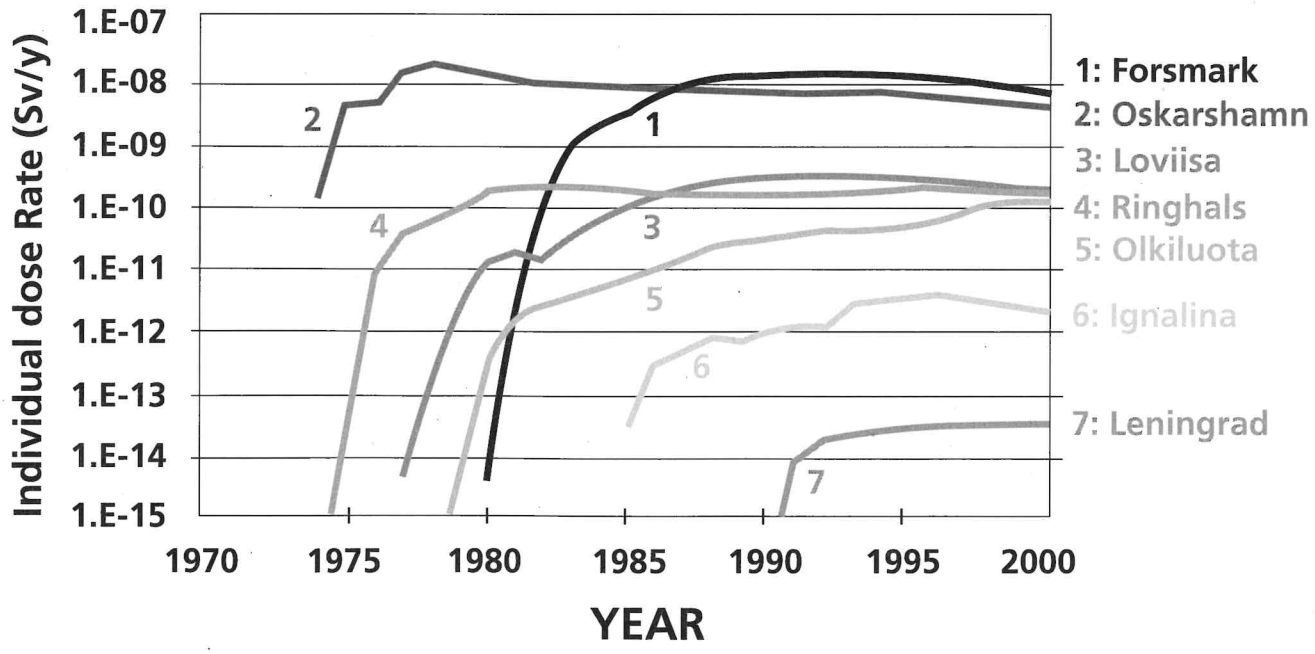

lede processen om pladsvalget for slutdeponeringen.
Behold det radioaktive affald inde i landet. Det er på tide at vi i nabolandene protesterer imod de svenske og finske planer for slutdeponering af deres udtjente atombrændstof med lokalisering ud til Østersøen. Det bør placeres inde i landet, i den bedst egnede bjerggrund, helst i dertil indrettet tørdeponering – for at undgå korrosion og spredning af radioaktivitet.
Hvordan skal vi gøre os håb om at forhindre Finland i at kopiere Sveriges "løsninger", eller forhindre Ruslands planer om at tjene milliarder på at tage imod atomaffald fra Europa. Bl.a. ved nybyggede havneanlæg og forarbejdningsfabrikker inderst i Østersøen? Hvis vi end ikke kan, tør eller vil påvirke vores nærmeste nabo, Sverige. Et land som er jævnbyrdig med os, når det gælder miljøbestemmelser og demokratiske samrådsprocesser
De svenske myndigheder og industrien plejer at undskylde sig med, at udslip fra svenske atomkraftværker er små sammenlignet med de historiske udslip fra prøvesprængningerne af atombomber i atmosfæren (som siden er blevet forbudt) og med Tjernobyl katastrofen. Det er at vende argumentationen på hovedet, hvis et lands rutinemæssige udslip skal sammenlignes med atombomber og tidernes værste atomulykke for at klare frisag?

Stop nu!
De historiske udslip og den ringe ind- og udstrømning er netop en grund til at sætte stop for nye atomanlæg og nedbringe svenske udslip til et niveau, som ligner de andre landes. De historiske udslip kan vi ikke længere påvirke. Når vi nu ved, at Østersøen allerede hører til de mest radioaktive vande i verden, må vi koncentrere os om dagens og fremtidens udslip, og der ligger de svenske reaktorer i en klasse helt for sig selv!
Det er til at græde over, at myndighederne og den danske regering ikke kan få øje på miljøproblemerne. Eller ikke vover at udnytte retten til at gøre indsigelser og protestere mod disse planer. Hvis vores protester ikke tages alvorligt, så kan vi bl.a. bede FN's ESBO konventions sekretariat eller International Court of Justice om hjælp til at afgøre sagen (Jvnf. ESBO art. 15, paragraf 2 og appendiks 7, som beskriver dette).

Krav til handling
- Vi bør kræve at vores regering benytter sig af de internationale konventioner, som giver os ret til at blande os i et andet lands miljøskadelige og grænseoverskridende projekter!
- Vi bør bakke op om medlemsforslaget i Nordisk Råd!
- Vi bør kræve et moratorium, et "stop nu!" for alle nye atomanlæg ved Østersøen, verdens mest radioaktive hav...

Lidt om forfatteren:
Per Hegelund koordinerede en workshop om den radioaktive forurening af Østersøen, på det seneste 'Baltic Sea NGO Forum 2006' og er mangeårigt medlem af bestyrelsen for 'Folkkam-panjen mot Kärnkraft-Kärnvapen' og aktiv i den svenske miljørørelses atomaffaldssekretariat, MILKAS.

Tekst: Kim Christiansen, Danmarks Naturfredningsforening
Illustration: Tony Hoffmann

ISO-STANDARD PÅ VEJ FOR SOCIAL RESPONSIBILITY

Den internationale standardiseringsorganisation, ISO, udarbejder i disse år en international standard til alle organisationer om samfundsmæssigt ansvar – eller "social responsibility", som det betegnes på engelsk. "Standard" er dog noget misvisende, da standarden ikke må indeholde krav og kun skal være vejledende for de organisationer, som vælger at bruge den. Den vigtigste opgave for de miljø- og forbrugerorganisationer, som deltager i arbejdet, har derfor vist sig at være det at sikre, at vejledningen ikke bare anvendes til pral eller hvidvaskning.

Begrebet blev først anvendt indenfor erhvervslivet med ordet "corporate" foran – Corporate Social Responsibility" – ofte forkortet CSR. Men da ISO gik i gang med forarbejdet blev det hurtigt besluttet, at droppe "C", idet alle organisationer kan arbejde med samfundsmæssig ansvarlighed. CSR bruges som begreb også i Danmark med lidt forskellige definitioner, fælles er dog fokus på miljø- og sociale aspekter.

Hvad er formålet?

Vejledningen for organisationers samfundsmæssige ansvarlighed skal hjælpe alle typer organisationer til at kunne besvare det mest centrale spørgsmål: Hvad betyder samfundsmæssig ansvarlighed for vores organisation? Ideen er at inspirere organisationer til at arbejde mere systematisk og struktureret med at definere deres samfundsansvar, - og dernæst efterleve det i praksis.

Vejledningen skal hjælpe til at indføre rutiner og praksis i organisationen, der sikrer størst mulig hensyntagen til det samfund organisationen er en del af.

Det er dog en standard med klare begrænsninger, idet det er understreget, at der er tale om en international vejledende standard, som ikke er beregnet til certificering af tredjepart, som det ellers gør sig gældende for de "normale" ISO-standarder for ledelsessystemer omkring kvalitet og miljø.

Miljø i SR arbejdet

Uanset at nogle af industrifolkene stadig ønsker at diskutere grænser for SR arbejdet, så indgår miljø som et indsatsområde. DN har bidraget til at få dette konkretiseret med udgangspunkt i møderne om miljø og udvikling i Rio i 1992 og i Johannesburg i 2002. Miljøets "rettigheder" skal f.eks. med udgangspunkt i FN's Global Compact med fokus på biodiversitets- og klimakonventionerne baseres på følgende:

1) Forebyggende indsats,
2) Natur-beskyttelse,
3) Renere teknologi – både mindre forbrug af ressourcer og
4) mindre forurening.

Ud fra resultater fra mange livscyklusvurderinger – og på trods af forskelle i metoder og datagrundlag – er det tydeligt, at de fleste produkter primært belaster natur og miljø i form af drivhuseffekt, arealanvendelse og giftighed for mennesker og miljø. De to konventioner dækker i forlængelse heraf fint centrale årsager til sundheds- og miljøproblemer i verden i dag. Sammen med den politiske fokus, som mange lande har på "sundhed og miljø" – og herunder ikke mindst på farlige kemikalier – kan man sige, at årsagerne er kendt. Mange af løsningerne er også kendte, men her kniber det noget mere med handlingerne.

BOKS 1 · ISO

ISO er en international sammenslutning af nationale standardiseringsorganer, som udvikler frivillige, konsensus-baserede Internationale Standarder baseret på oplæg fra nationale standardiseringsorganer og en lang række samarbejdsorganisationer til ISO. Arbejdet organiseres typisk omkring en teknisk komité, hvor alle ISO medlemmer kan deltage og andre internationale organisationer kan godkendes som liaison-medlemmer. Det er eksperter udpeget af de nationale standardiseringsorganer og samarbejdsorganisationerne, som skriver standarderne. De udarbejdes og godkendes over en række trin, som skal sikre, at der opnås konsensus. Det betyder ikke, at alle er enige, men at der ikke er en voldsom modstand – og i sidste ende stemmes der, og der skal være mere end 2/3 for og mindre end 1/4 imod for at et dokument kan udgives som international standard.

Udarbejdelsen af en international standard for samfundsmæssig ansvarlighed kan være et lille bidrag til mere handling. Men det fjerner ikke ansvaret hos især de folkevalgte politikere for at føre en politik, som løser problemerne.

BOKS 2 · SR i ISO

Allerede i april 2001 blev ISO's komité for forbrugerpolitik af ISO's øverste bestyrelse bedt om at overveje, om det ville være muligt for ISO at udarbejde en international standard for social responsibility. En undersøgelse konkluderede, at ISO set fra et forbrugerperspektiv var egnet til at påtage sig opgaven.

Eksempler på danske aktiviteter

Det er ikke muligt at give en fuldstændig oversigt over aktiviteter omkring SR i Danmark. Pjecen fra Dansk Standard giver dog korte beskrivelser af nogle statslige initiativer ligesom listen over deltagende virksomheder i den danske spejlgruppe jo også giver en indikation af, hvem der er fremme i skoene – der er dog flere virksomheder, som har valgt ikke at deltage i spejlgruppen, men som er involveret i andre tilsvarende netværk, fx Netværket for Bæredygtig Erhvervsudvikling, som styres af store jyske virksomheder. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen har med støtte fra Den Europæiske Socialfond og Arbejdsmarkedsstyrelsen igangsat et projekt, hvor 12.000 danske virksomheder gennem en kursusdag for arbejdstager- og arbejdsgiverrepræsentanter angiveligt får et konkret kompetenceløft, som skal øge deres konkurrenceevne og optimere deres CSR-indsats. Omvendt er der ikke mange erfaringer i erhvervslivet med, at 1-2 kursusdage giver tigerspring i styrket konkurrenceevne. Projektet sluttede i 2006, og det bliver interessant at se effekten heraf – i den udstrækning den kan måles.

Den danske komité omkring SR, som er nedsat hos Dansk Standard, består for tiden af 15 medlemmer, hvoraf 6 kommer fra industrien, 3 fra NGO, 1 fra forbruger, 1 fra arbejdstager, 1 fra myndigheder og 3 fra andre. Denne industridominans gælder også for SR-arbejdsgruppen, som også domineres af rige lande i vest, herunder også Japan m.fl. fra det "vestlige" øst.

Status

Arbejdet er i gang og status for for udarbejdelse af ISO 26000 er som følgende;

1) Første arbejdsudkast (working draft, WD 1) er færdiggjort marts 2006.
2) Andet arbejdsudkast (WD 2) er færdiggjort oktober 2006.
3) Tredje arbejdsudkast (WD 3) forventes klar medio 2007 med henblik på diskussion på næste møde i Wien i november 2007.
4) Første udkast til komité-udkast, som kommenteres på og stemmes om nationalt primo 2008
5) Udkast til international standard (ISO/ DIS) forventes klar ultimo 2008.
5) Endeligt udkast til international standard (ISO/FDIS) forventes klar medio 2009 og
6) udgivelsen som international standard forventes at ske ultimo 2009.

Mulighed for at påvirke processen

ISO-arbejdsgruppen vil ende op med en standard for samfundsmæssig ansvarlighed. Alle typer af organisationer vil kunne bruge den, men i første omgang vil det nok mest være industrivirksomheder. Nogle lande vil fortsætte med deres eksisterende standarder for SR, andre vil tilpasse dem, og atter andre vil lave deres egen – enten som en oversat kopi eller indarbejde nationale tilpasninger. I Danmark synes der blandt deltagerne i arbejdet at være stemning for, at organisationer skal kunne certificeres efter en dansk udgave af ISO 26000. Det vil kræve nogle ændringer. Og så vil oversættelsen sikkert blive i den kommenterede udgave, altså hvor der fx gives eksempler undervejs.

DN deltager i arbejdet, fordi vi håber at kunne påvirke ISO 26000, så det bliver forpligtigende at arbejde med SR – hvis organisationen vil hævde, at den følger anbefalinger og vejledning i den internationale ISO standard. Standarden skal ikke kunne bruges som tom blåstempling. Derfor skal der være krav til, hvilke emner organisationen skal forholde sig til i prioriteringen af arbejdet – og krav om, at det sker i åben dialog med interessenterne i og omkring organisationen: Medarbejdere, naboer, kunder, forbrugere, natur- og miljøorganisationer osv. skal involveres udfra de forudsætninger og omgivelser, som organisationen fungerer i. Brugerne af standarden skal hjælpes til at huske at få det hele med, og at få det dokumenteret og kommunikeret på en struktureret og gennemskuelig måde. Og det skal være muligt at få uafhængige, kompetente organisationers ord for, at standarden følges, og at ikke mindst miljøet rettigheder respekteres og overholdes.

Mere om SR i ISO

Dansk Standard (2006) ISO 26000 Social Responsibility. Kommende international standard for samfundsmæssig ansvarlighed. Hvem, hvad, hvor, hvornår og hvordan...- du kan også få indflydelse.

Det internationale NGO-netværk om ISO SR arbejdet:
http://inni.pacinst.org/inni/CSR.htm

92-gruppen i Danmark afholder møderække om (c)SR i løbet af 2007; kontakt Claus Knudsen: ckn@ dn.dk.

Det store danske træningsprojekt omkring SR i virksomheder
www.overskudmedomtanke.dk

FN's principper for bæredygtighed og samfundsmæssigt ansvar
www.globalcompact.com

BOKS 3 · Miljøorganisationer i SR-arbejdsgruppen

ISO er en international sammenslutning af nationale standardiseringsorganer, som udvikler frivillige, konsensus-baserede Internationale Standarder baseret på oplæg fra nationale standardiseringsorganer og en lang række samarbejdsorganisationer til ISO. Arbejdet organiseres typisk omkring en teknisk komité, hvor alle ISO medlemmer kan deltage og andre internationale organisationer kan godkendes som liaisonmedlemmer. Det er eksperter udpeget af de nationale standardiseringsorganer og samarbejdsorganisationerne, som skriver standarderne. De udarbejdes og godkendes over en række trin, som skal sikre, at der opnås konsensus. Det betyder ikke, at alle er enige, men at der ikke er en voldsom modstand – og i sidste ende stemmes der, og der skal være mere end 2/3 for og mindre end 1/4 imod for at et dokument kan udgives som international standard.

Tekst: Pernille Hagedorn-Rasmussen, CASA

EN GRØN INDKØBSSTAFET

De gør det i Kolding, de gør det i Roskilde, hos Datagraf A/S og også i Miljøministeriet. De stiller grønne krav i deres indkøb.

I november 2006 satte Panel for professionelle miljøbevidste indkøb gang i en grøn indkøbsstafet mellem offentlige og private organisationer. Hver modtager af stafetten fortalte om hvordan de arbejdede med grønne indkøb i deres organisation.

Må vi? Kan vi?

Et af målene med stafetten var at indsamle de gode historier om grønne indkøb – hvad må vi og hvad kan vi? Og især også gode historier om hvordan vi kommer i gang?

Det er nemlig ikke så simpelt at gøre sine indkøb grønne. Som offentlig indkøber er man underlagt en række EU-regler omkring udbud – især de regler, der skal beskytte virksomheder mod diskrimination kan nogle gange gøre livet som offentlig grøn indkøber lidt indviklet. Derfor er det vigtigt, at samle en masse eksempler på hvordan man kan stille grønne krav, og hvilken effekt det har på miljø og økonomi.

Et andet mål med stafetten var at synliggøre grønne indkøb. Miljøministeren lancerede i 2006 sin kampagne for grønt ansvar. Panelet vil gerne gøre opmærksom på, at både offentlige og private virksomheder kan tage et grønt ansvar ved at stille grønne krav når de køber ind. Netop derfor blev stafetten sendt mellem organisationer som panelet vidste havde relevante erfaringer til inspiration for andre.

Miljøministeriet opruster

Miljøministeriets administrerende direktør i Center for Koncernforvaltning (CfK) var første modtager af stafetten. CfK har det seneste halve år oprustet på området indenfor miljøbevidste indkøb i ministeriet. De har dannet et særligt team "Udbud og Miljø". Teamet har ansvar for ministeriets interne energieffektivisering og miljøarbejde samt for fælles koordinering af ministeriets udbud og indkøb.

Teamet er en god historie at bringe videre, fordi man i Miljøministeriet har placeret ansvaret præcist og har valgt en model, hvor det er et team, der står for de grønne indkøb. Modsætningen hertil er, at det er en enkelt indkøber, der står for det hele. Det kan være en stor opgave for indkøberen, der ofte skal organisere indkøb af alt fra toiletpapir til computere, samtidig med at miljøkrav skal indarbejdes i udbud på linie med pris, kvalitet, service, levering osv.

"Ved at fokusere energi og miljøindsatsen omkring udbud og indkøb har vi sikret, at både miljø og energihensyn inddrages i alle ministeriets koordinerede udbud og indkøb", siger Henrik Studsgaard, direktør i CfK.

Foto: Dan Boding-Jensen

BOKS 1

"Det er naturligt, at danske virksomheder medvirker til at skabe et marked for miljørigtige produkter og serviceydelser via deres egne indkøb – ikke blot af råvarer til produktionen, men også af almindelige varer, der anvendes af virksomheden i det daglige: fødevarer til kantinen, printerpapir til administrationen og midler til rengøring, for blot at nævne nogle eksempler".

Niels Due Jensen, Formand for Rådet for bæredygtig erhvervsudvikling

Fra offentlig til privat

Næste modtager af stafetten var Rådet for Bæredygtig Erhvervsudvikling. Rådet er en forening af danske virksomheder, der arbejder for øget opmærksomhed omkring erhvervsudvikling, miljø og bæredygtighed i Danmark. Det var formanden Niels Due Jensen og Koncernbestyrelsesformand for Grundfos A/S, der modtog stafetten. De lagde især vægt på erhvervslivs forpligtelse til at opføre sig bæredygtigt.

Hvor grønne indkøb tidligere især har været et anlæggende for offentlige organisationer, så er der nu et stigende krav om at også det private erhvervsliv bliver miljøbevidste. Det har den grafiske virksomhed Datagraf fået øjnene op for. Henning Millard – direktør for Datagraf sagde følgende, da han som den tredje fik den grønne indkøbsstafet: Datagrafs største miljømæssige udfordring er at minimere papirspildet, men vi er også indstillet på at yde vores bidrag ved indkøb af forbrugervarer, selvom det ikke bidrager så meget på vores egen "miljøbundlinie".

Panelet har selv stafetten

Panelet for professionelle miljøbevidste indkøb fortsætter sit arbejde frem til 2008. Der er stadig mange private og offentlige organisationer, der ikke stiller grønne krav når de køber ind. Den offentlige sektor indkøber vare og serviceydelser for mindst 120 milliader om året. Hvis både de offentlige og de private professionelle indkøbere stillede grønne krav, kunne de påvirke markedet. Det var netop det Miljøminister Connie Hedegaard understregede i forbindelse med stafettens start i november 2006: "Ved i højere grad at stille grønne krav ved indkøb, kan professionelle indkøbere skabe en positiv spiral, hvor det bliver mere attraktivt at udvikle og levere miljøvenlige produkter og serviceydelser,"

På www.gronindkobsportal.dk kan I læse mere om den grønne indkøbsstafet.

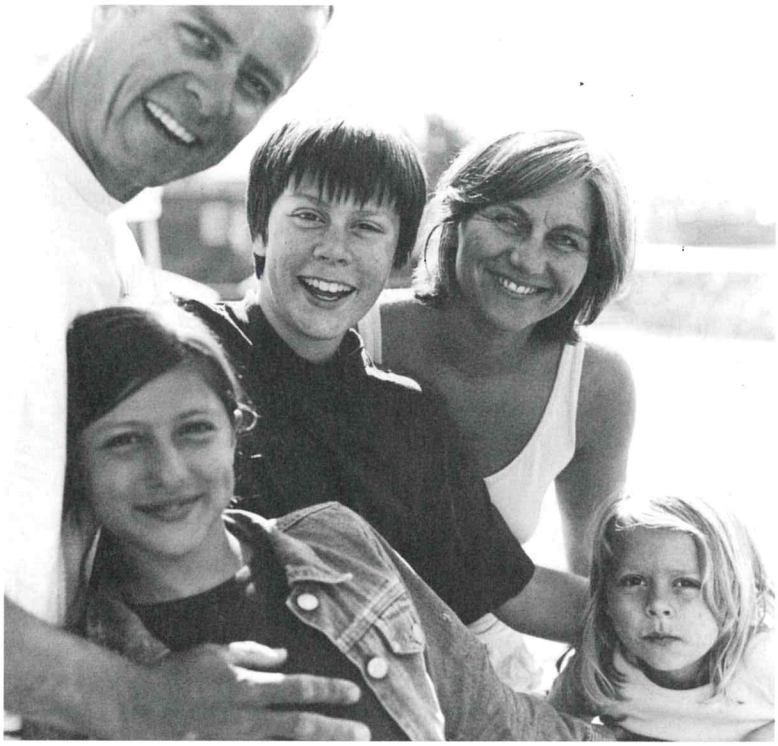

Foto: Morten Bjarnhof

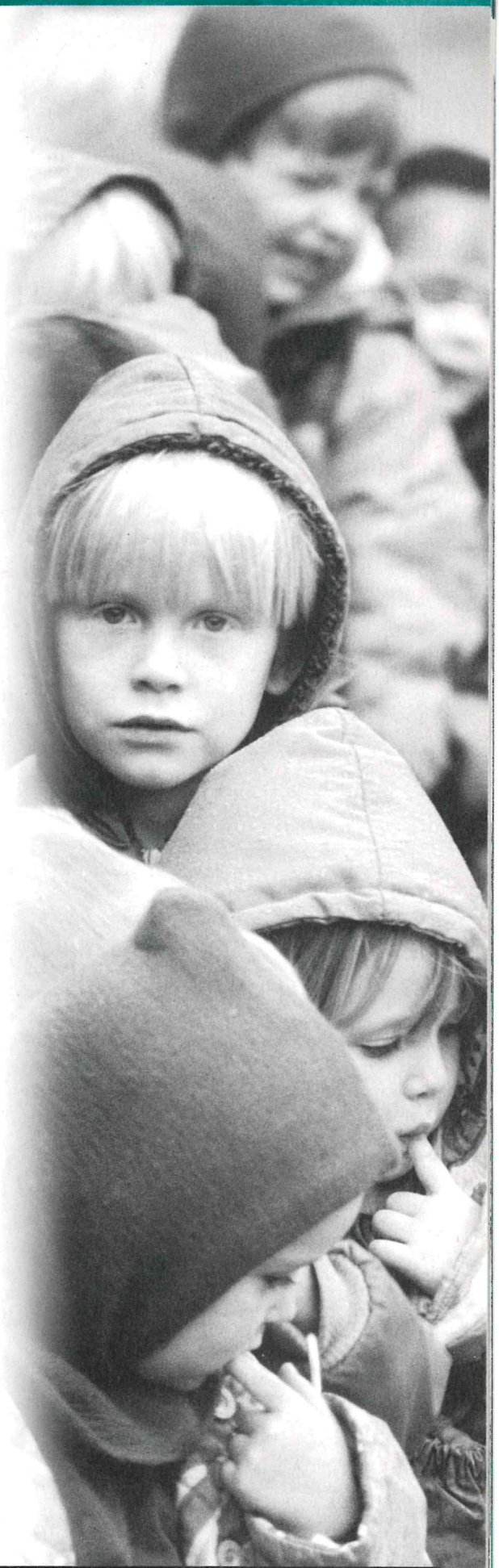

Foto: David Trood

we are all stars
now - in the
dope show

bank of international
artmoney

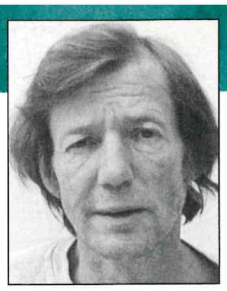

TEMA

Tekst: Palle Bruun Jensen, Grøn Gårdmand, Det Blå Kapel på Nørrebro.
Foto: Fotos udlånt af Vestforbrænding

ET SKRALDE-UTOPIA - ERFARINGER FRA NØRREBRO

Det er så rørende nemt at sortere sit affald. Og det koster så lidt, at fornuften i det burde være indlysende for alle - det gælder bare om at komme i gang! En forsøgsordning med sortering af affald på Indre Nørrebro i København har vist, at det kan lade sig gøre at nedbringe affaldsmængderne betydeligt ved at sortere affaldet på den rigtige måde. Denne ordning er nu gjort permanent. Opgaven er nu at få udbredt de gode resultater til resten af byen. Men trods de gode erfaringer mangler der stadig en seriøs udmelding fra myndighederne omkring nytten og nødvendigheden af at sortere affaldet. Dette kan synes mærkværdigt især i en tid, hvor der er åbenlyst behov for bedre affaldssortering og reducering af affaldsmængderne lokalt såvel som globalt. Det skal være nemt, indlysende og økonomisk attraktivt at sortere sit affald.

Nørrebro viste vejen

I de sene 1990'ere så Affaldsgruppen under Københavns Miljø og Energikontor (KMEK) dagens lys. En række aktive og engagerede borgere dannede gruppen med henblik på at udnytte affaldet på en bedre måde, end det skete, og stadig sker, mange steder. Med andre ord: at se affaldet som en ressource og ved genbrug og genindvinding at nedbringe de store mængder affald i byen.

Med udgangspunkt i udvalgte gårde på Indre Nørrebro etablerede Affalds-gruppen en forsøgsordning. Visionen var, at affaldet skulle sorteres ved kilden og et vigtigt element bestod i, at borgerne selv var ansvarlige for den korrekte sortering. Forsøgsordningen viste sig at være særdeles effektiv og har i dag resulteret i, at størstedelen af beboerne deltager i sorteringen. Det er således for de fleste blevet en helt naturlig ting at tage ansvar for deres eget affald.

En tid med politisk vilje

Der var ideelle betingelser for modellen, da projektet på Nørrebro blev søsat på et tidspunkt, hvor der var politisk vilje til at gøre noget ved det stigende affaldsproblem. Samtidig opstod de Grønne Puljer i en tid med arbejdsløshed, og der blev afsat penge til at iværksætte et forsøg med affaldssortering i praksis. Den

FACTS OM NØRREBRO MODELLEN

Den såkaldte Nørrebro-model er skabt nedefra, som den optimale sortering, hvor alt der kan sendes til genanvendelse skal sorteres fra. Kun den rest, der absolut ikke kan anvendes skal sendes til forbrænding.

Affaldssorteringen er bygget op omkring lokale miljøstationer, der er etableret som små genbrugsstationer ved de enkelte ejendomme. Her er der mulighed for at aflevere alt affald i umiddelbar nærhed af boligen.

Det grønne affald komposteres lokalt og anvendes på stedet som gødning i gårdanlæggene og til brug i beboernes potteplanter. Lokal kompostering sparer samtidig transporten af affaldet, og giver beboerne en umiddelbar synlig oplevelse af resultatet af sorteringen.

Som et resultat af modellen bliver der på Nørrebro nu indsamlet og afhentet Metaller, PVC samt udført lokal kompostering. Ligeledes er papindsamling blevet gjort tilgængeligt i resten af byen, og viceværtordningen for farligt affald kan ligeledes tilskrives erfaringerne fra Nørrebro.

Modellen er justeret undervej, men et højt ønske er at udvide sorteringen så Plastaffald kan blive genbrugt, som det sker i vores nabolande.

Se mere på www.rentskrald.dk

PLAKAT SIDE 18-19: Hans Peterson som har lavet Art-money plakat nr. 5 er svensk billedkunstner bosiddende i London og laver figurativ kunst ofte med kvinder som motiv. Hans har valgt teksten "We are all stars now – in the dope show" fra sangen "The dope show" med Marilyn Manson. Kontakt til Hans Peterson via hanseypansey@hotmail.com eller www.stalke.dk. Mere om Bank of international Art Money på www.art-money.org

grønne jobpulje og den grønne fond medvirkede til, at græsrodsbevægelser som KMEK kunne få ressourcer til at udvikle 'Nørrebro-konceptet'.

Således udviklede KMEK som en del af projektet en byøkologisk gårdmandsuddannelse, hvor 30 folk blev sendt af sted på et 10 ugers kursusforløb for grønne gårdmænd. Gårdmændene skulle servicere affaldssorteringen og samtidig passe de fælles gårdanlæg, der var opstået ved byfornyelsen. I alt 15 nye jobs blev skabt på indre Nørrebro. Foruden at gavne miljøet, skabte Nørrebro-modellen både arbejdspladser og afhjalp Københavns Kommunes affaldsproblem.

Nørrebro-modellen havde som udgangspunkt besparelser og en nedbringelse af restaffaldet som de ultimative motivationsfaktorer. Men nedrivninger af baghuse på Nørrebro skabte tilmed åbne fælles gårdanlæg. Disse krævede pasning og åbnede derfor muligheden for, at der kunne tænkes i nye affaldsordninger. Da der var afsat penge til løntilskud til ansættelse af Grønne Gårdmænd, var det yderst attraktivt for boligforeninger og fællesgårde på Nørrebro at deltage i forsøget.

Udover de allerede nævnte positive effekter, resulterede projektet i en øget miljøbevidsthed blandt beboerne. Som et synligt resultat af projektet kan nævnes, at papindsamling er gjort tilgængelig i resten af byen den dag i dag. Viceværtordningen for farligt affald, kan ligeledes tilskrives erfaringerne fra Nørrebro.

Systemet blev med stor succes vidt udbredt, ikke mindst pga. de store muligheder for besparelser.

Det vakte dog samtidig en del bekymring i det kommunale system, at det var muligt at spare op til 60 % på renovationsudgiften, Blandt andet af denne grund blev gamle planer om at indføre et nyt takstsystem gravet frem.

De miljøbevidste straffes

I stedet for at lytte til resultaterne fra Nørrebro, der jo med tydelighed viser, at øget og beboerstyret affaldssortering kan lade sig gøre, har man i stedet valgt at gøre, hvad der synes at være det stik modsatte. Et nyt takstsystem blev således lanceret for et par år siden. Systemet syntes direkte møntet på at hindre udbredelsen af Nørrebro-modellen til resten af byen. Af Miljøkontrollens bemærkninger til forslaget fremgik det, at takstsystemet tog sigte på "at forhindre at en gruppe borgere opnåede en urimelig lav renovationsafgift på bekostning af andre borgere i byen".

Blandt andet foreslog man at lave en årlig grundtakst på 5 kr/m2 lejlighed. Til gengæld blev prisen for affald til forbrænding sat ned med næsten 50 %. Man behøver ikke den store indsigt i affaldssortering for at kunne gennemskue, at dette er et stort tilbageskridt. I stedet for at belønne øget sortering med besparelser på renovationskontoen, favoriserer det nye takstsystem dem, der ikke sorterer deres affald. Det må siges at være en kende besynderligt, at de borgere, der gør et stort arbejde for at opfylde målsætninger bliver straffet. Dette skal især ses i lyset af målsætningerne i Københavns Kommune affaldsplan.

Hvis man regner de ekstra omkostninger til servicering af miljøstationer, er det nu dyrere at sortere sit affald end at lade være. Da man indførte takstsystemet gjorde man meget ud af, at det skulle være udgiftsneutralt for borgerne set som en helhed. Dermed har man fået hvad man kan betegne 'mindst miljø for de samme penge'.

Ligeledes problematisk er, at de grønne puljer er blevet afskaffet. Det har haft sin effekt på de lokale miljø-rødder og der er ikke kapacitet til at være opsøgende og sætte nye ting i gang. Således halter affaldssorteringen mange steder pga. manglende opdatering og vejledning, og der er ikke kommet nye miljøstationer på Nørrebro i flere år.

Mangel på information og seriøse udmeldinger

Som situationen er nu, er al information vedrørende affald i København overgået fra R-98 til Københavns Affaldsservice og Center for Miljø (tidligere Miljøkontrollen). Herfra savnes der en seriøs udmelding omkring nødvendigheden af at sortere affaldet. Men problemet er, at affaldsområdet øjensynligt ikke er prioriteret højt nok. Der mangler både

at blive afsat de nødvendige ressourcer og en klar politisk udmelding om vigtigheden i at sortere og nedbringe mængderne af affald.

I en tid hvor man taler om produktansvar, er det helt naturligt at kræve af borgerne, at de tager ansvar for det affald de producerer, og sørger for det bliver bortskaffet på en miljørigtig måde.

De tider hvor man kunne tømme natpotten ude på gaden, er for længst forbi, men de mange forvirrende udmeldinger om nytten af at sortere, har fået mange til at miste motivationen.

Enhver borger i København har pligt til at sorterere sit affald. Desværre har det vist sig, at politikerne har meget stor berøringsangst overfor at stille krav til borgerne. Som det seneste eksempel kan nævnes indsamlingen af plastflasker, der med en noget valen udmelding blev præsenteret som et tilbud, i stedet for en pligt. Der er, efter min mening, meget optimistisk at forvente en særlig god sortering på det grundlag.

Vejen frem

Hvis der skal være noget hold i ønsket om at tage fat i affaldsproblemerne, er man nødt til at gå langt mere drastisk og proaktivt til værks. Der skal både pisk og gulerod til, for at komme problemet med de stigende affaldsmængder til livs. Som en begyndelse bør der reguleres på det 'forbudte område', nemlig økonomien i affaldsindsamlingen. Prisen for at sende affald til forbrænding bør hæves markant og taksterne skal reguleres. På den måde får man igen mest miljø for de samme penge.

Der må stilles større krav til borgerne om at opfylde deres borgerpligt og sortere bedre. Et sted at starte med at optimere affaldssorteringen, kunne passende være i de offentlige institutioner, hvor der er et mærkbart potentiale for forbedringer. Herunder bør man rette fokus mod skolerne, hvor undervisningen bør omfatte affald, set som ressource og som miljøproblem. Ligeledes kunne der laves kurser målrettet voksne, som fx på arbejdspladser og i boligforeninger.

Det skal desuden sikres, at forestående udlicitering af affaldsindsamlingen i København sker på miljøets betingelser. Der skal i langt højere grad tænkes i kvalitet, frem for kortsigtede økonomiske betragtninger.

Sidst men ikke mindst skal det være nemt og bekvemt at komme af med sit affald. Der findes mange eksempler på hvordan man kan engagere borgere i affaldsspørgsmålet. Nørrebro og flere andre steder i landet har vist vejen frem – det er bare med at lære af de gode erfaringer og komme i gang.

FAKTA OM FORENINGEN BLÅ KAPEL

Affaldssorteringen på Nørrebro omfatter de offentlige institutioner. Foreningen blå Kapel blev dannet for at servicere Kulturhusene på Blågårds Plads og Kapelvej. Dertil kom flere medlemmer bl.a. Biblioteket, Hellig Kors Kirke, Hellig Kors Skole og Socialcentret.

Tanken er at omfatte en langt større del af bydelens institutioner med vejledning og etablering af en velfungerende affaldssortering. Herunder undervisning af de små klasser i skolerne. Se mere på www.blaakapel.dk

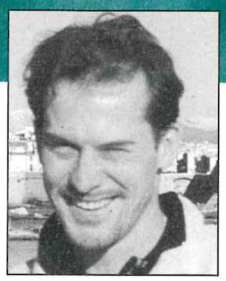

TEMA

Tekst: Rui H. Serzedelo
Foto: Jørgen Rasmussen

AFFALD=LIV

Hvad har affaldsfortærende stakler i Mozambique, klunsere i Brasilien, forbrugere og skolebørn i Schweiz til fælles? De er en del af projektet Affald=Liv, som både er en kunstnerisk og socialt engageret udstilling, samt et undervisningsmateriale med fokus på bæredygtige holdninger og handlinger.

Fra museet til skolen

Affald=Liv er en interaktiv udstilling om affald, som omfatter billeder, lyd, grafik, installationer i form af affaldsvogne, forretningsmontrer og supermarkedshylder. Meningen er at genskabe affaldets daglige virkelighed, og fortælle om de mennesker, der lever af affald. Der bliver kastet lys på kontrasten mellem rig og fattig: Mellem de, der har midler til at forbruge og producere store mængder affald, og de, som med deres armod og nedværdigende afhængighed af affald nærmest selv indtager rollen som menneskeligt affald, der ikke længere tæller i statistikkerne...

Udstillingens visuelle udtryk og vigtige politiske budskaber danner desuden ramme om et dynamisk undervisningsforløb, som er blevet søsat i schweiziske skoler. Her bruges forbrugeradfærd og affald som omdrejningspunkt til en forståelse af nogle af samtidens økonomiske og samfundsmæssige problemer. Eleverne lærer at skelne mellem fundamentale og kulturskabte behov, og dermed at stille spørgsmålstegn ved deres eget forbrug. De får også lejlighed til at forholde sig til "vugge-til-grav" analyser, får indsigt i forbindelser mellem produktion og affald, og bliver introduceret til kontrasterne mellem rige velfærdssamfund i Nord og fattigdommen i Syd. Formålet med forløbet er at motivere de unge til at tage ansvar for miljøet og vores medmennesker i nær og fjern ved handle på en bæredygtig måde i hverdagen, både i skolen og hjemmet.

Et forsyn i Maputo

Jørgen Rasmussen (JR) er opvokset i Brasilien af danske forældre. Han er grafiker og bosat i Genève. Omkring årtusindeskiftet flyttede han til Mozambiques hovedstad, Maputo, med sin livsledsager, som skulle derned for at arbejde med international bistand. I løbet af 2001 blev de, såvel som den lokale befolkning, dagligt konfronteret med synet og stanken af kæmpe dynger af affald, som lå og flød i op til flere uger i den tropiske varme. Dette tiltrak rotter og andre dyr, samt en horde af sultne og ubemidlede mennesker, mange af dem flygtninge fra den borgerkrig, som havde hærget store dele af landet i to årtier.

Det uhåndterede affald var en bombe under befolkningens sundhed, og det gav anledning til en del omtale i den lokale presse, især efter bystyrets medde-

lelse om, at der selv i en akut situation ikke var tilstrækkelig med kapacitet og midler til at klare opgaverne.
Hele situationen både forargede og oprørte JR, som begyndte at tænke videre over det: Hvad er affald egentlig for en størrelse? Hvad betyder nytte og unytte? Kan et menneske blive til "affald" når samfundet ikke længere kan bruge det til noget? Og hvem bestemmer alt dette? Han overvejede at gå i gang med at arbejde kreativt med disse spørgsmål, da han en dag pludselig så den kommende udstilling for sig: Publikum var samlet omkring store affaldsvogne, som stod midt i en sal. De kiggede og stak hænderne ned efter fotos og billeder, som illustrerede og kommentere affaldets verden, og et samfund, som uafbrudt genererer affald. Samtidig gentog publikum de subsistensløses gestus, hvilket gjorde det hele en tand mere virkelighedsnært.

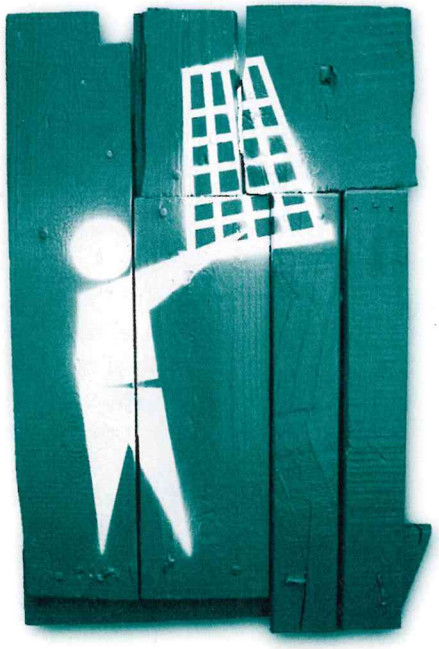

På sporet af det globale affald

Det var et klart signal, og JR besluttede derfor at bruge sit grafiske håndelag til at sætte fokus på Maputos affald, som symbol på dels fattigdom og forfald, dels det overflødige og forgængelige. Dengang havde han ingen anelse om det potentiale, der lå i ideerne, især fordi emnet var ømtåleligt, både socialt og politisk. At Affald=Liv skulle udvikle sig til en omfattende problematisering af forbrugersamfundet i tre forskellige verdensdele, at udstillingens budskaber ville afføde et ambitiøst pædagogisk projekt - et forsøg på at vække yngre generationer til et paradigmeskift og til en bæredygtig fremtid - havde han ikke drømt om.
Udstillingen Affald=Liv så dagens lys i Maputo i 2002. Installationsformen med affaldsvogne, baggrundslyde, vejskilte med aforismer og andet symbolsk tekst var dog for fremmedartet for Maputos mange analfabeter. JR blev derfor tvunget til at finde en måde, hvorpå han kunne gøre budskaberne noget mere tilgængelige. Det kom der en række pictogrammer ud af, som billedgjorde en række associationer og forbindelser mellem menneske og affald ved hjælp af enkle universelle symboler.
En opfølgning kom allerede under World Social Forum i Brasilien i 2003, som en slags allegorisk performance. JR vandrede rundt i gaderne med en vogn på hjul og en minimalistisk udgave af udstillingen og forestillede en kludesamler på udkig efter genbrugeligt affald.

Det var sådan han mødte en række papirsamlere, gadefejere og folk, som havde deres daglige gang ved genbrugsstationer. Ved at fortælle ham om et liv med affald, blev de til en uvurderlig inspirationskilde til det efterfølgende arbejde med projektet.

Udstillingen nåede ny højder under bæredygtighedsmessen i St-Gervais teatret i Genève i 2005. Her fik JR tilkoblet den schweiziske virkelighed: nærmere betegnet affald i et rigt og forbrugsivrigt velfærdssamfund. Formålet var at nå ud til et bredt publikum, men det var dog først og fremmest de politisk og miljømæssigt aktive, som mødte talstærkt op og tog bestik af budskaberne.

Den pædagogiske vinkel er den sidste brik i spillet og kulminationen på et projekt, som efterhånden er ved at få eget "liv". Undervisningsmaterialet genbruger mange af udstillingens elementer og indeholder: En cd-rom med fotos, videosekvenser, interviews med kludesamlere og folk, som lever af affald, samt pictogrammer. Det nye er en bearbejdet lærervejledning med et hav af praktiske og kreative øvelser.

Dette såkaldte 'pædagogiske kit' er udviklet i samarbejde med et større netværk af schweiziske skoler og eksterne aktører, samt et forlag, og blev introduceret i skoler i store dele af det fransktalende Schweiz sidste efterår.

Konceptet er, at det skal være sjovt at lære. Det opnås ved at bevæge sig, ved at opfinde og skabe, ved at tegne og bruge hænderne, ved at iagttage og optræde. Det foreslåede forløb opfordrer også til refleksion, samarbejde, kommunikation, kritisk tilgang og kreativ tænkning. Målet er øget erkendelse og engagement.

Nye veje for det levende affald

JR er allerede i gang med at udtænke næste etape i sit maraton: at indføre det 'pædagogiske kit' i både Mozambique og Brasilien, hvor projektet vil kunne bidrage til en meget tiltrængt debat om sociale og økonomiske problemer. Det vil også være en måde at give noget tilbage til alle de mennesker, som har bidraget til Affald=Liv, og som hidtil har tjent JR's egne personlige og professionelle formål. En bæredygtig tanke i tråd med naturens kredsløb.

Men den store udfordring for Affald=Liv ligger imidlertid stadig i at opnå en reel påvirkning af europæiske forbrugere, det være sig kunstinteresserede, politisk aktive eller skolebørn, og være med til at 'konvertere' så mange som muligt til en ændring af livsstil og adfærd...

I mellemtiden er NOAH gået med på ideen om at undersøge mulighederne for at tilpasse det Affald=Liv til danske skoler. Det vil ligge i tråd med udviklingen af tidligere populære undervisningsmaterialer, som 'Råderum i Køkkenet', 'Økologisk Rygsæk' og 'én jord'. Udstillingen er derudover blevet taget op i forbindelse med planlægningen af Danmarks Sociale Forum til efteråret. Så måske er der udsigt til et dansk kapitel for denne sejlivede globetrotter, som foreløbig nægter at lade sig begrave...

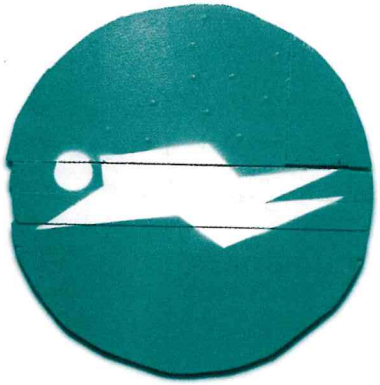

TEMA

Tekst: Sebastian Klein
Fotos: Christian Weigel

HVORDAN FÅR VI BØRNENE TIL AT LAVE MINDRE AFFALD?

Har man først fortalt et barn at det kun er "skovsvin", der smider skrald i naturen, så bliver det taget alvorligt og barnet gemmer stolt sit affald i lommen. Børn vil nemlig gerne redde Verden. Men vi voksne skal vise dem hvordan – og vi skal også vise, at vi tror på, at det kan lade sig gøre.

I årevis har de voksne generationer beklaget sig over de yngre generationers manglende evner og vilje til at gøre det "rigtige". Spørgsmålet er måske om man ikke hellere burde sigte efter den voksne generation. Børn kan nemlig kun lære at tage hensyn til miljøet, hvis der er nogen, der gider lære dem det! Der er med andre ord nogle, der skal foregå de yngre generationer med et godt eksempel. Og det siger vel sig selv at det skal være den voksne generation – hvilket igen vil sige dig og mig, kære læser!

Reelt er vi i Danmark rimeligt godt med på miljøområdet. Vi vil gerne være, og er på flere områder også, et miljømæssigt foregangsland. Dog er der nogle områder, hvor vi danskere udgør et dystert skræmmebillede. Vi har eksempelvis utrolig få (ingen?) store sammenhængende naturområder, vi ligger i den internationale bundklasse, når det gælder forurening pr. indbygger og så er vi altså "storproducenter" af affald.

Brug og smid væk

Vi bliver alle sammen rigere og rigere og vi lever i et typisk forbrugssamfund, hvor vi stort set alle sammen er blevet godt integrerede i brug-og-smid-væk-kulturen.

Det giver en hulens masse affald og det er ikke holdbart i længden. Det er et problem, som de kommende generationer kommer til at arve fra os. Og det vil blive et meget stort problem, hvis vi ikke får begrænset den stigende mængde af affald.

Det er som regel meget svært at få sat miljøproblemer på såvel den nationale som den internationale dagsorden.

Seriøse problemer som CO2-udledning og global opvarmning har på trods af mange års dommedagsvarsler først i den senere tid fået opmærksomhed blandt politikere og medier. Og det må i øvrigt siges at være i 11 time at det skete. Det skulle vi gerne lære af, således at vi fremover ruster os til de miljømæssige udfordringer fremtiden byder os.

Mht. affaldsproblemet bliver vi nødt til at ruste vores børn.

Det skal naturligvis både ske fra politisk hold, i skolerne og helst også i medierne. Men hvordan pokker er det lige man får sådan noget startet? Det er ganske givet ikke nemt. Man bliver nemlig nødt til at starte der hvor det er allersværest. Man skal starte med sig selv!

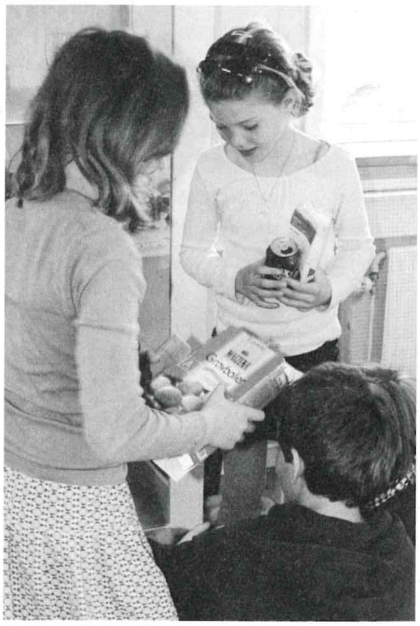

Affald på dagsordnen

Vi skal som forbrugere, forældre og vælgere beslutte, at vi vil sætte problemet på den nationale dagsorden. Som forbruger gør man det ved f.eks. at fravælge produkter med unødvendig eller meget forurenende emballage. Dette har nemlig en effekt!

Når tilstrækkeligt mange mennesker fravælger produkter sker der en af to ting. Enten ændrer producenterne produktet eller også stopper importøren importen. Det lyder ganske givet en kende idealistisk, men det virker! De fleste producenter er meget nervøse for deres omdømme og der skal faktisk forbavsende små nedgange i omsætningen til at få dem til at reagere. Problemet er ganske givet at sortere produkter (som man egentlig gerne vil have!) fra. Jeg prøver selv at handle miljømæssigt korrekt – men det er sgu svært. Ofte er de økologiske varer (som man jo helst skulle købe!) pakket ind i masser af unødvendig emballage. Eller også bliver man stillet overfor valget mellem økologisk rørsukker (som er produceret i de varme lande og efterfølgende importeret til DK via forurenende fly, lastbil eller skib?) og dansukker, som helt sikkert ikke er økologisk, men til gengæld bliver produceret i Danmark (uden så meget forurenende transport).

Jo, det er svært, men vi skal starte et sted – vi skal prøve at handle med omtanke og gøre forsøget. På den måde danner vi præcedens og på den måde sætter vi det gode eksempel for de næste generationer. I bund og grund er det børnene, der er idealisterne.

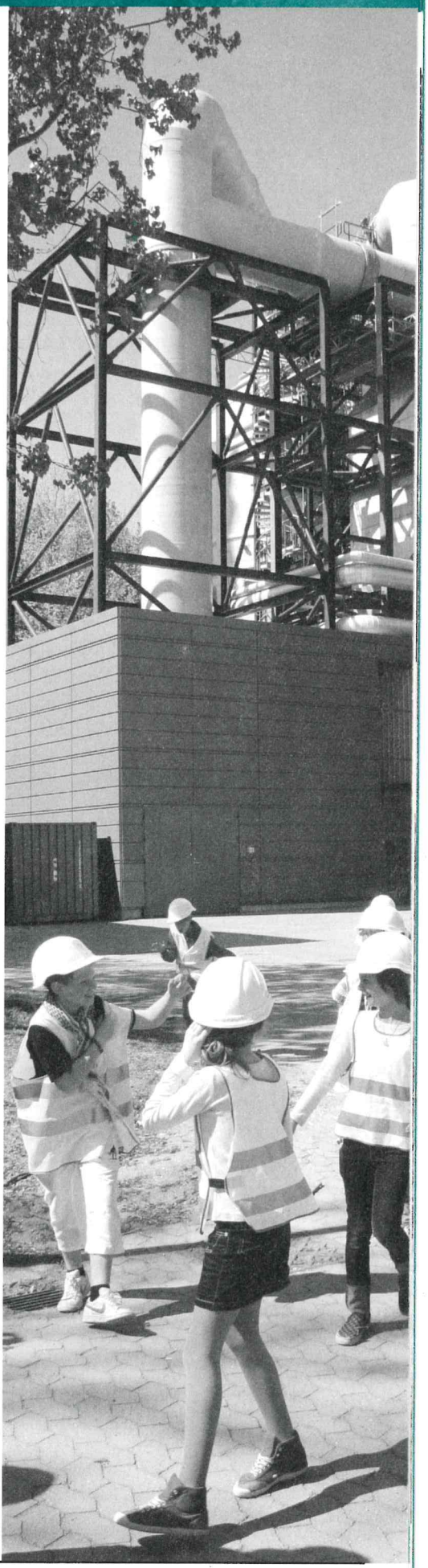

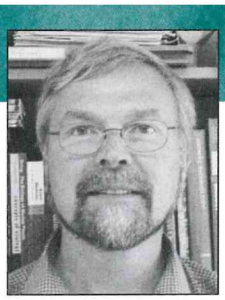

Tekst: Hans Ulrik Riisgaard
Foto: Karen Riisgaard (foto neders side 29)

VINDMØLLER ØDELÆGGER DEN SKØNNE NATUR

Alt for mange vindmøller ødelægger det danske kulturlandskab. Miljømæssigt er vindmøllerne en gevinst; men naturelskerne og vindmøllernes naboer fortjener en flytning af møllerne. Fremtidens vindmøller bør samles i havmølleparker, og der bør laves en plan for afvikling af de landbaserede vindmøller.

Danskerne vil have mere vindkraft, hele 91 % af befolkningen mener, at Danmark fortsat skal opføre nye vindmøller. Kun 1 % af danskerne mener, at der allerede er for mange vindmøller. Inden du læser videre, må jeg hellere afsløre, at jeg tilhører det lille mindretal, som ikke er ubetinget begejstret for vindmøller.
Vindmøller er naturlige i det danske landskab, mener Vindmølleindustrien, og for at aflive myter om vindkraft og sætte fokus på fordelene ved nye møller har Vindmølleindustrien iværksat en kampagne for at gøre os danskere endnu vildere med vind (www.vildmedvind.dk). Kampagnen synes dog overflødigt, for en nyere undersøgelse viser, at 77 % af danskerne mener, vindkraften bør dække mindst 50 % af elforbruget, og ingen mener, at vindkraftens andel bør være mindre end i dag.

Udsigt til mere vindenergi

Vindmøller i hundredvis har ødelagt min hjemstavn ved Limfjorden. Hvor end øjet vender sig står der vindmøller. Jeg synes, det er et trist syn. Men smag og behag er forskellig, også hvad angår naturen. Mit natursyn er meget konservativt.
Modstand eller glæde ved synet af vindmøller afhænger til en vis grad af den enkeltes vurdering af nødvendigheden i at nedbringe luftforureningen ved at bruge vindmøller til el-produktion. Det er naturligvis vigtigt at nedbringe luftforureningen; men grøn strøm eller ej, vindmøllerne ødelægger de landskabelige herlighedsværdier i mange egne af landet, hvor de står alt for tæt.

Kultiveret dansk natur

Det danske landskab er et kulturlandskab, som er skabt og præget af menneskelige aktiviteter igennem tusinder af år, lige siden stenalderen. Det danske kulturlandskab er under stadig forandring, og vindmøller er og har i århundreder været naturlige elementer i landskabet. De højtliggende vindmøller kan ses over lang afstand og dominerer ofte hele udsynet og horisonten med deres store, roterende vinger. På tættere hold støjer møllevingerne, og skinner solen kastes lange, flaksende skygger ud i landskabet. Vindmøllerne er på ganske få år skudt op i landskabet med en hensynsløs og uhæmmet hast. Møllerejsningen i Danmark har været et nationalt projekt, som gjaldt det liv og død.

Økonomi som katalysator

Fordelagtige finansielle støtteordninger har gjort det til en god forretning for mange landmænd at rejse møller på deres marker, og der er rift om at komme med i nye profitable møllelaug. Vi bidrager alle til at holde møllerne snurrende, fordi vi alle betaler et særligt tillæg knyttet til hver kwatt-time strøm, vi bruger. Politisk tvang og benhård forretning er på besynderlig vis vævet sammen med en udbredt opfattelse af vindmøller som noget hyggeligt med et ægte folkeligt islæt.
Det er en gigantisk møllerejsning, vi har oplevet i de sidste 30 år. De første vindmøller blev koblet til det danske elsystem i 1976, og i dag har vi over 5.200 vindmøller i Danmark. Møllerejsningen er sket stort set uden kritik, for hvem vil ikke være på miljøets side, uanset at de mange vindmøller ødelægger naturen - i alt fald visuelt for en hel del naturelskere.

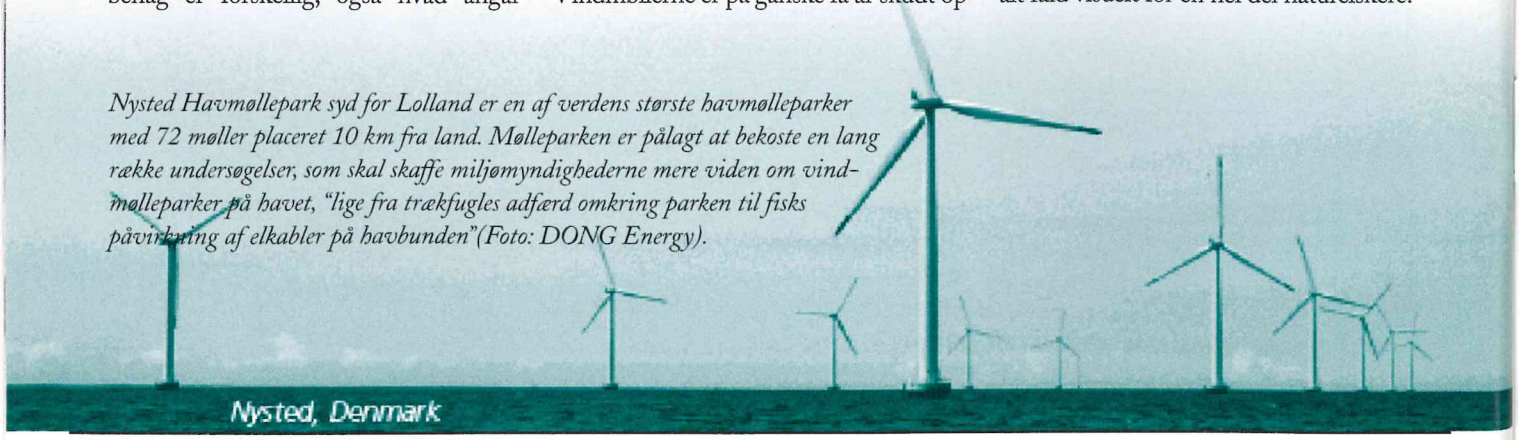

Nysted Havmøllepark syd for Lolland er en af verdens største havmølleparker med 72 møller placeret 10 km fra land. Mølleparken er pålagt at bekoste en lang række undersøgelser, som skal skaffe miljømyndighederne mere viden om vindmølleparker på havet, "lige fra trækfugles adfærd omkring parken til fisks påvirkning af elkabler på havbunden"(Foto: DONG Energy).

Miljø over natur

Vindmøllerne har fået en status, de ikke fortjener, og hensynet til den globale opvarmning opvejer hensynet til den danske natur: "vi kan ikke både få et rent landskab og adgang til miljørigtig vindenergi", mener afdelingsleder Michael Jes i Danmarks Naturfredningsforening, som således sætter globale hensyn højere end foreningens egentlige formål, nemlig at frede og værne om den skønne danske natur. Det samme mener miljøminister Connie Hedegaard: "Møllerne er nødvendige for at få opfyldt Danmarks miljømål".

Jeg har engang været glad for vindmøller. I Skiveegnens Jul skrev jeg i 1981 en lille historisk beretning om "Sallings sidste vindmølle", opført i 1882 i landsbyen Roslev nord for Skive som en "stilren, spåntækket hollandsk mølle i gedigen håndværksmæssig udførelse". Dengang havde jeg ikke fantasi til at forestille mig, at der 25 år senere ville stå ikke færre end 20 meget høje, roterende vindmøller omkring Roslev, og mere end 100 vindmøller i hele Salling - for slet ikke at tale om de hundreder af vindmøller, der er skudt op i hele Limfjordsområdet, eller de over 5000 vindmøller i hele Danmark. Mon ikke mange vil medgive, at smertegrænsen for landbaserede vindmøller er nået?

Havmøller som alternativ

Fremtidens vindmøller bør samles i havmølleparker, og der bør laves en plan for afvikling af de alt for mange landbaserede vindmøller, som for en dels vedkommende er ved at være teknologisk forældede. Den nye generation af vindmøller er 3-4 gange så høje, som dem de skal erstatte. En ny vindmølle på 120 meter kan erstatte 6 gamle møller; men det er ikke nogen god idé ukritisk at gennemføre en sådan udskiftning, som helt klart vil føre til endnu større gener med endnu mere lavfrekvent støj og endnu længere roterende skyggekast ud i landskabet. Mange vil nok alligevel hævde, at en reducering fra 5200 møller til 1500 store møller vil nedsætte kultur-miljø-belastningen, men det er selvfølgelig helt afhængig af, hvorledes planlægningen af deres placering finder sted. Det kræver dog urimelig stor tiltro til det lokalpolitiske system, fordi valget af placering kun bør styres af hensynet til, hvor de nye store vindmøller har mindst negativ miljøeffekt - og ikke hvor der tilfældigvis står fejlplacerede møller i forvejen.

Havmøller er besværet værd

Opstilling af vindmøller på havet er både vanskeligere og dyrere end på land. Men der er nogle klare fordele med møller placeret på havet, langt fra land (10-20 km). Først og fremmest er møllerne ude af syne og ikke en plage for naboer. Desuden er vinden kraftigere på havet. Vindmøller på havet producer halvanden gange så meget el-kraft som landplacerede vindmøller. Dog kan store havmøller også have negative miljøeffekter, over såvel som under havoverfladen, eksempelvis på fugle og havpattedyr. Nogle mener imidlertid, at havmiljøet ligefrem gavnes af vindmøllerne, fordi alger, muslinger og andre dyr koloniserer møllernes undersøiske fundamenter. Også havmøller skal placeres med omtanke og respekt for naturen.

Vindmøllerne på land bør uddø

Engang var der stubmøller og smukke spåntækkede hollandske vindmøller spredt ud over det ganske danske kulturlandskab. I første halvdel af 1900-tallet var der en susende vindrotor på taget af enhver større bondegård. Alle disse vindmøller forsvandt hurtigt, da de blev forældede. Lad samme skæbne overgå de utallige landbaserede el-vindmøller, som i de sidste 25 år har bredt sig over det ganske land.

Kort om forfatteren:
Hans Ulrik Riisgaard,
ph.d & dr. scient.
Marinbiologisk Forskningscenter
Syddansk Universitet
Hindsholmvej 11
5300 Kerteminde
email: hur@biology.sdu.dk
tlf. 6532-1433

Tekst & fotos: Anders Kildegaard Knudsen

SKAL DE FATTIGE REDDE REGNSKOVEN?

Honduras er for mange synonym med regnskovsklædte bjerge, antikke Maya-ruiner og den smukke Caribiske kyst. Men under overfladen er landet samtidig kendetegnet ved ekstrem fattigdom, et svagt statsapparat med udbredt korruption og fattiges migration mod skovklædte egne. Alle faktorer der har medvirket til et øget pres på landets naturressourcer. Hvad kan der gøres, når en stigende landlig befolkning søger indtjeningsmuligheder blandt regnskovens begrænsede ressourcer? Artiklen sætter fokus på dette dilemma og drager nogle paralleller til omverdenens rolle og ansvar i dette spil.

Cikadernes skærende sang konkurrerer med landarbejdernes vedvarende hakken. Det er tidligt om morgenen, og tågen hænger stadig som en tæt dyne over regnskoven. Et bevis på den store mængde nedbør, der stadig falder her sidst på regnsæsonen. Den tynde morgenluft blander sig med duften fra kakaotræerne og de mange forskellige frugter og afgrøder, der flankerer landsbyens skovlandbrug. "Tidligere blev her kun dyrket yuca og få andre grøntsager. Og her var ingen mulighed for at skabe en indkomst" beretter Noel, som viser mig rundt i den afsides beliggende landsby Santiago, tæt ved Honduras nordkyst. "Men hjælpen vi har modtaget til at udvikle landbruget har hjulpet på problemerne med fejlernæring. Og skovcertificeringen giver os en ekstra indtjening" fortsætter han. Santiago, som grænser op til nationalparken Pico Bonito nær kystbyen La Ceiba, er som mange andre i det områ-

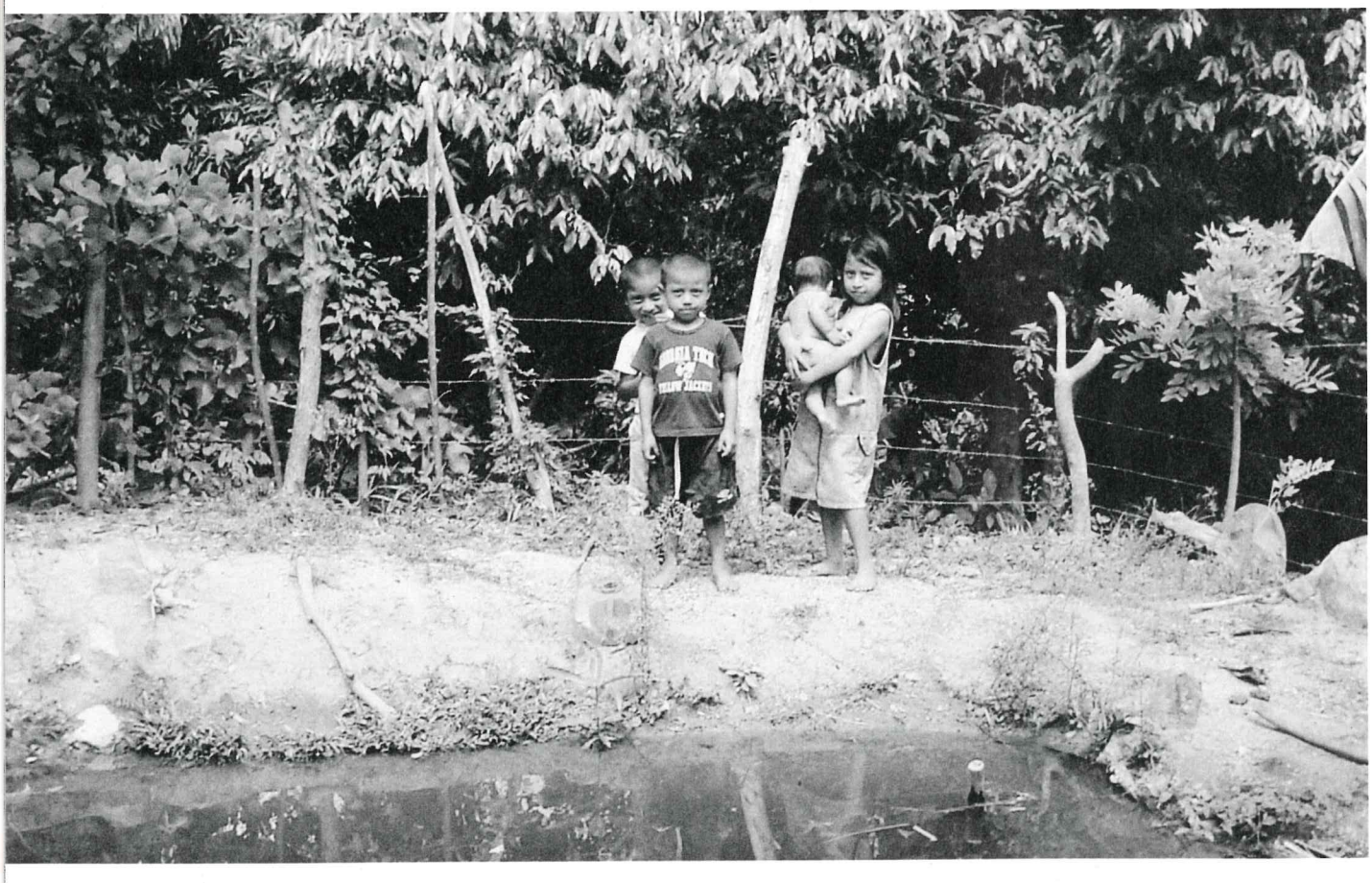

de. Uden elektricitet og med indtjeningsmuligheder begrænset til agerbrug på subsistensniveau. Eller det vil sige, sådan var det. For landsbyen er en af de udvalgte, der har modtaget hjælp udefra i form af diversificering af landbruget såvel som certificering af skovbruget. Det har bevirket, at presset på regnskoven er faldet i takt med de markant bedre levevilkår.
De bedre vilkår her i landsbyen kommer blandt andet som et resultat af internationale NGO'ers arbejde i området. Projekter som jeg havde det privilegium at opleve på nærmeste hold i forbindelse med min rundrejse i Honduras i december 2006.

Regnskov under pres
Pico Bonito er et af 15 beskyttede regnskovsområder i Honduras, der som en koordineret indsats forsøger at beskytte den resterende regnskov i den såkaldte mellemamerikanske biologiske korridor. Regionen er hjemsted for omkring 7 % a klodens biodiversitet og en betydelig del endemiske arter og er derfor af forskere blevet udpeget som en af klodens 25 biodiversitets hot spots. Dvs. særligt udsatte og bevaringsværdige områder.
Men netop regnskoven i Honduras har været under stigende pres de senere år. Hvor man i store dele af Sydamerika, der traditionelt har tjent som skrækeksempler på skovrydning, har formået at bremse den kedelige udvikling, fortsætter den massive skovrydning i Mellemamerika. Således forsvandt der alene i Honduras op gennem 1990'erne årligt et område på størrelse med Bornholm. Det procentvise tab af regnskov i Mellemamerika er således det højeste blandt verdens regnskovsområder, højere end de ellers kendte eksempler fra Brasilien og Borneo. Det estimeres, at hvis skovhugsten fortsætter med samme hast, vil der i 2020 kun være små fraktioner af regnskoven tilbage i reservater og nationalparker.

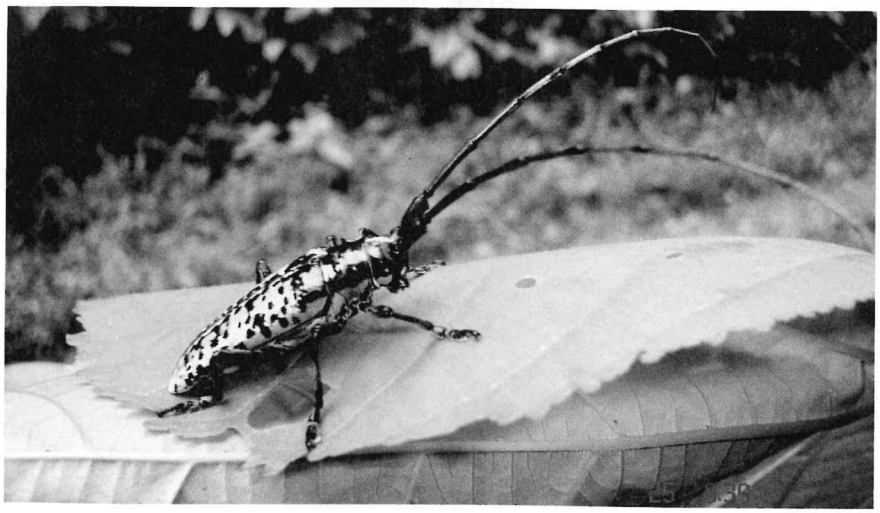

Hvorfor forsvinder regnskoven?
De bagvedliggende årsager til skovrydningen er mange og forskelligartede. Fra politiske faktorer som manglende planlægning og administration og uhensigtsmæssig fordelingspolitik til udbredt korruption og ulovlig handel på de nationale og internationale tømmermarkeder. Navnlig den illegale skovhugst sætter sine spor i Honduras. Selvom det er umuligt at sætte præcise tal på, er omfanget af den illegale skovhugst i Honduras blevet estimeret til at udgøre op mod 75 % af den samlede tømmerhugst. Den illegale tømmerhugst kommer til udtryk i forskellige former, lige fra ubæredygtig praksis fra ejeren af koncessionen, til tømmersmugling og omfattende korruption i skovsektoren.
Men den største direkte trussel mod regnskoven udgøres af de fattiges behov for jord til landbrug. Da store dele af de frodige landbrugsjorder i Honduras ejes af amerikanske firmaer, som Standard Fruit Company (kendt fra bl.a. mærket Dole), er de fattige subsistensbønder tvunget op af de mindre næringsrige skråninger i bjergene. Typisk anvendes svedjebrug (på

engelsk: slash-and-burn) hvor skovområder fældes og afbrændes, dyrkes en kortere periode og forlades. Det canadiske agentur for international udvikling (CIDA) har estimeret, at det udbredte svedjebrug og behovet for træ til brænde står for tilsammen 75 % af den samlede skovrydning i Mellemamerika.

Især den nordlige del af Honduras mærker denne tendens. Siden 1990'erne har der været massive folkevandringer fra den befolkningstætte sydvestlige del af landet mod de mindre befolkede og skovrige egne i nordøst.

Konsekvenser ved skovfældningen

Den omfattende skovhugst har vidtrækkende konsekvenser. Mange dyre- og plantearter er direkte truet af den omsiggribende skovfældning. De miljømæssige konsekvenser omfatter også udvaskning af jorden, mindre vand og mere mudder i floderne og i ekstreme tilfælde mudderskred på de bjergskråninger, der før var bevokset med skov. Et eksempel på det sidste kom særligt til udtryk i 1998 under orkanen Mitch' hærgen, hvor flere bebyggede områder blev oversvømmet med mudder som følge af de massive regnskyl og de efterfølgende mudderskred. Lokale

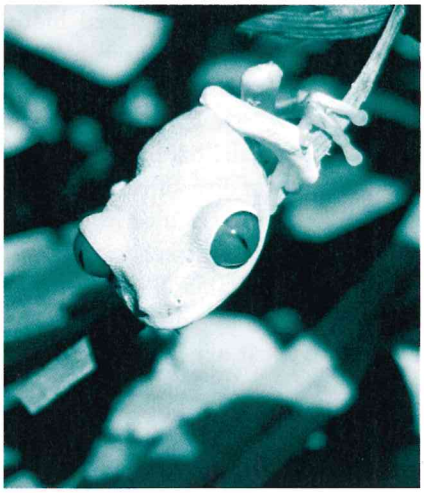

klimaforandringer, som følge af skovrydningen, kommer til udtryk som mindre nedbør, højere temperaturer og dermed udtørret og gold jord. Til skade for såvel naturen som befolkningen.

Hvordan håndterer man skovrydning og fattigdom?

De ovennævnte problemer rejser spørgsmålet om hvilken udvikling der er brug for i et land som Honduras? Hvad skal der til, før både de fattige landbefolkninger og regnskoven tilgodeses? Nogle af svarende kan findes i de projekter, der bliver udført af inter-

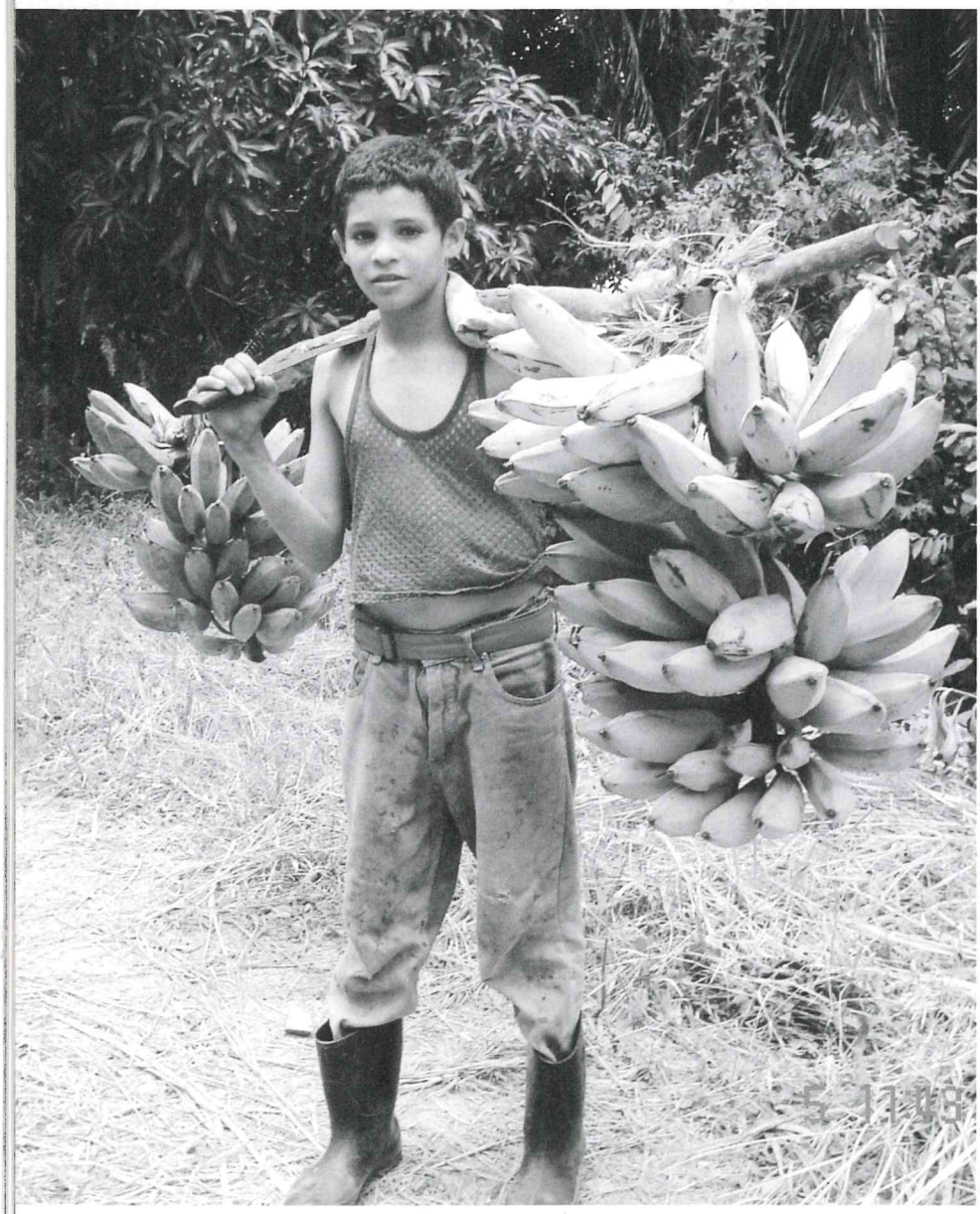

Omfang af illegalt tømmer

Illegalt tømmer er en anseelig forretning på verdensplan og foregår i over 70 lande, heriblandt Honduras, Brasilien, Estland og sågar Canada. Handlen med illegalt tømmer er af gode grunde svær at fastslå, men anslås at ligge mellem 90 og 900 milliarder (hhv. Verdensbanken og OECD). Det anslås desuden, at op mod 50 % af EU-landenes import af tropisk træ kommer fra ulovlig tømmerhugst, svarende til en værdi af ca. 9 milliarder kroner
(kilde: ITTO 2004).

nationale NGOer rundt om i landet. Som beskrevet indledningsvist, besøgte jeg en række forskellige projekter i Honduras, hvor netop den ekstreme fattigdom og den fældningstruede regnskov var i fokus.

Landsbyen Santiago ligger på grænsen til regnskoven og består primært af nybyggere fra andre egne af landet. Indbyggerne består af fattige bønder, der med en årsindkomst et godt stykke under FN's fattigdomsgrænse. Med de relativt begrænsede indtægtsmuligheder har området tidligere oplevet store problemer med skovfældning, og de medfølgende miljømæssige konsekvenser.

Men ved hjælp af bl.a. regnskovsorganisationen Nepenthes har området modtaget teknisk bistand til at diversificere landbruget, hvilket har hjulpet til en mærkbart forbedret levestandard i landsbyen. De mange forskellige afgrøder samt et primitivt dambrug gør, at indbyggere har en ernæringsmæssig bedre kost end tidligere, hvor menuen bestod af få afgrøder og ensformig kost.

Certificering af skoven

Som et særligt succesfuldt initiativ har Nepenthes stået for en certificering af skovbruget i området gennem den internationale certificeringsordning FSC (Forest Stewardship Council; se tekstboks). En mindre gruppe skovarbejdere er gået sammen i et kooperativ, og fælder skoven på bæredygtig vis gennem selektiv udvælgelse af de rette træer. Afsætningen er sikret gennem en lokalt baseret NGO, et forarbejdningsværksted samt en direkte kontakt til det danske marked gennem COOP Danmark. Den bedre indtjening fra tømmeret kommer således hele landsbyen til gode og gør, at der er større fokus på at forvalte skovområderne bæredygtigt.

FSC og forbrugeren

At certificeret træ gør en forskel, er der ingen tvivl om. Men der er stadig et stykke vej at gå, før såvel regnskoven

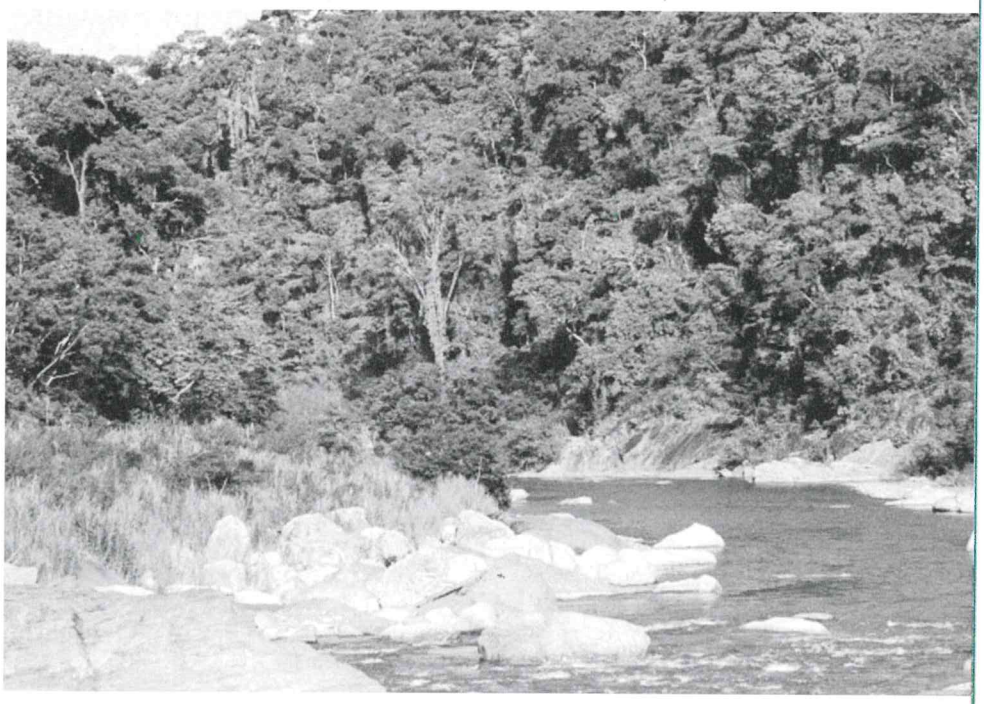

som de befolkninger, der lever i eller nær regnskoven. Det er kun knap 7 % af verdens skove der er certificeret, hvilket kalder på øget engagement fra såvel virksomheder med hang til moralsk ansvar som fra den bevidste forbruger. I den sammenhæng skal det nævnes, at FSC-mærkede produkter i gennemsnit ikke er dyrere en ikke-FSC produkter, på trods af den højere pris, som skovbrugeren får for sine varer. Så det er i høj grad op til forbrugeren at kigge efter FSC-mærket, næste gang der skal handles havemøbler. For samvittighedens, miljøets og de fattiges skyld.

Om forfatteren
Anders Knudsen var i december 2006 på besøg i Honduras bl.a. med det formål, at indsamle materiale til undervisning i danske folkeskoler (se http://miljoeundervisning.blog spot.com/).
Rejsen var finansieret med tilskud fra Danidas Oplysningsbevilling.

Danida

Forest Stewardship Council

FSC (Forest Stewardship Council) er den globale miljømærkningsordning for træprodukter, og kan sammenlignes med det danske Ø-mærke for økologi. FSC blev dannet i 1993 af en række miljøorganisationer, træhandlere, indfødte folks organisationer, m.fl., der ønskede en ordning, der skulle gøre det muligt at købe tømmer fældet under bæredygtige vilkår. Certificeringsordningen bygger på en række principper om bæredygtig skovforvaltning, bl.a. med hensyntagen til miljøpåvirkninger, driftsplaner, lokalsamfund og oprindelige folk.

Ny layouter på Miljøsk

Som du måske har lagt mærke til, er nærværende udgave af Miljøsk udkommet i en anelse ændret form. Vores ellers gode samarbejde med Sacha Aagaard varede kortere end ventet og vi har været heldige at få en særdeles kvalificeret stedfortræder. Som ny på posten kan vi således præsentere Lotte Olsen som har 13 års grafisk erfaring .... Vi ser frem til at godt og spændende samarbejde med Lotte og takker ved samme lejlighed Sacha for hendes indsats.

Økologi i fremgang

Økologien vinder frem i supermarkederne. Senest har Kvickly med en markant satsning, vist vejen for mere økologi i danskernes indkøbsnet. Kvicklys fremstød, der er blevet til i samarbejde med Økologisk Landsforening, lyder på, at fremme salget af økologiske varer med 30 % alene i 2007. En fordobling af økologi-udvalget, uddannelse af medarbejderne og samling af øko-varerne i særlige afdelinger er nogle af tiltagene, der skal realisere målet.

Ifølge direktør Paul Holmbeck fra Økologisk Landsforening er Kvicklys udmelding et vigtigt signal til de landmænd, der satser på økologi. »Det er et markant initiativ fra Kvickly, som kommer både de kvalitetsbevidste forbrugere og miljøet til gavn. Samtidig er Kvicklys langsigtede engagement i salg af økologiske varer et vigtigt signal til de landmænd, der her og nu overvejer omlægning til økologi. For det er der, den økologiske udvikling halter«, siger Paul Holmbeck.

Cykeldemonstration mod CO_2

Husker du 1960'ernes protestmarcher mod atomvåben, der samlede omkring 25.000 mennesker gående fra Holbæk til København? Denne rute bliver genoplivet d. 25. september 2007 af SFU-Vestsjælland, der i kampen for et mere bæredygtigt miljø arrangerer en cykeldemonstration på selv samme strækning. Formålet er, at få en bred skare af folk til at vise deres støtte og skabe politisk pres mod CO2-udslip. Valget af dagen hænger sammen med den internationale bilfri dag, der dog ikke gøres meget ud af på de hjemlige kanter.

For flere oplysninger, kontakt SFU-Vestsjælland: http://sfu-vestsjaelland.dk/

Tema i næste nummer:

"Vejen til Økotopia"

Spar på strømmen og giv en hånd til Afrika

'Energi til Afrika' er navnet på et nyt og spændende projekt, som Energitjenesten har lanceret.
Omdrejningspunktet er at få butikker til at spare på energien. Og det de sparer på elregningen, doneres gennem Merkurfonden til et humanitært projekt i Afrika.
Projektet, som er støttet med midler fra Energisparepuljen, er en helt ny måde at integrere energibesparelser og sociale forhold, og kører foreløbigt som en forsøgsordning i Syd- og Sønderjylland gennem Energitjenesten Syd i Kolding. Det humanitære projekt i Afrika kommer sandsynligvis til at omhandle uddannelse til unge i Kenya.
Projektleder for 'Energi til Afrika' Anders Knudsen udtaler: "Med projektet får vi sat fokus ikke kun på energi- og CO2 besparelser, men også på den 3. verden. Således kan butiksejere gennem simple adfærdsændringer i deres hverdag være med til at hjælpe dem, der har mest brug for det. Der er således mange vindere: butikkerne sparer penge på elregningen, CO2 udslippet reduceres og børn og unge i Kenya får en uddannelse."
Flere oplysninger om projektet kan findes på Energitjenestens hjemmeside:
www.energitjenesten.dk, eller ved at kontakte Anders Knudsen: akk@energitjenesten.dk.
Tilslutningen til projektet kan ligeledes følges via hjemmesiden www.dr.dk/lokalehelte

Æresprofessorat til Hans Chr. Schmidt

Fødevareminister Hans Chr. Schmidt (V) blev i forbindelse med et erhvervsfremstød for dansk landbrug i Rusland udnævnt til æresprofessor ved landbrugsuniversitetet i Krasnodar.
Baggrunden for udnævnelsen er, ifølge det danske fødevareministerium, at universitetets forskning og undervisning er tilrettelagt med dansk landbrug som forbillede.
"Jeg er glad for æresprofessoratet. Både personligt og på vegne af de danske landmænd. Det er de danske landmænd, der på deres marker og i deres stalde har skabt grundlaget for dansk landbrugs gode internationale ry. Dansk landbrug er kendt og anerkendt i hele verden. Nu giver Rusland os papir på anerkendelsen," udtaler Hans Chr. Schmidt.
Redaktionsgruppen bag Miljøsk finder ovenstående meget meget tankevækkende og vil i den kommende periode prøve at skaffe yderligere oplysninger i sagen.

Miljøsk

NUMMER 47 · JULI 2007

Miljøsk udgives af Miljøbevægelsen NOAH og henvender sig til alle, der synes, at ødelæggelsen af miljøet er en alvorlig sag. Miljøsk samler op på nyhedsmediernes miljødebat og bidrager til den visionære diskussion af, hvilken vej udviklingen på miljøområdet kan og bør tage. Artikler i Miljøsk giver ikke nødvendigvis udtryk for Miljøbevægelsen NOAHs holdning.

Udgiver
Miljøbevægelsen NOAH · Nørrebrogade 39, 1. tv
2200 København N · Telefon: 35 36 12 12
Telefax: 35 36 12 17 · E-mail: noah@noah.dk
Hjemmeside: www.noah.dk · Postgiro: 5 56 00 39

Redaktion
Berit Lypart, Karen Riisgaard, Anders Knudsen, Rui Serzedelo, Dan Boding-Jensen (ansv.) og Lotte Olsen (layout)

Redaktionskomité
Henrik Wejdling, Ann Vikkelsø, Jens Hedelykke Pedersen, Ole Erik Hansen, Pernille Hagedorn-Rasmussen og John Holten-Andersen.

Abonnement og løssalg
Miljøsk udkommer fire gange om året. Abonnement og løssalg ved henvendelse til NOAH på telefon 35 36 12 12.
Årsabonnement (4 numre):.....195 kr.
Virksomheder, institutioner o.lign.:.....335 kr.
Løssalg (pr. nummer).....50 kr.
Ældre numre kan købes, så længe lager haves.
Klassesæt á 30 stk. (samme nummer).....250 kr. ekskl. porto og forsendelse.

Flytning og reklamation
Meddelelse om flytning og reklamationer vedr. leveringen bedes rettet til NOAHs sekretariat.

Tryk
Tryksager er mærket med det nordiske miljømærke Svanen. Licensnr. 541 072. Det garanterer officielle miljøkrav udfra tryksagens livscyklus. Trykt med planteolie-farver på miljøgodkendt FSC papir af Svendborg Tryk. Tryksagen kan genbruges. ISO 14001 miljøcertificeret.

Skriv til Miljøsk
Miljøsk modtager gerne relevante artikler og kommentarer fra læserne. Kontakt redaktionen og få et eksemplar af vores skrivevejledning. Eftertryk er tilladt med tydelig kildeangivelse.

Forsidefoto
Foto: Colonel

Afsender:
NOAH
Nørrebrogade 39, 1 tv.
2200 København N

DAYLIGHT EXACERBATES WARM

You may have noticed that March of this year was particularly hot. As a matter of fact, I understand that it was the hottest March since the beginning of the last century. All of the trees were fully leafed out and legions of bugs and snakes were crawling around during a time in Arkansas when, on a normal year, we might see a snowflake or two. This should come as no surprise to any reasonable person. As you know, Daylight Saving Time started almost a month early this year. You would think that members of Congress would have considered the warming effect that an extra hour of daylight would have on our climate. Or did they?
Perhaps this is another plot by a liberal Congress to make us believe that global warming is a real threat. Perhaps next time there should be serious studies performed before Congress passes laws with such far-reaching effects.

Connie M. Meskimen, Hot Springs

Kilde: Arkansas Democrat Gazette, Monday 16th April, 2007

6B • MONDAY, APRIL 16, 2007 •

Arkansas Democrat Gazette

LETTERS

Daylight exacerbates w ng

You may have noticed that March of this year was particularly hot. As a matter of fact, I understand that it was the hottest March since the beginning of the last century. All of the trees were fully leafed out and legions of bugs and snakes were crawling around during a time in Arkansas when, on a normal year, we might see a snowflake or two. This should come as no surprise to any reasonable person. As you know, Daylight Saving Time started almost a month early this year. You would think that members of Congress would have considered the warming effect that an extra hour of daylight would have on our climate. Or did they?

Perhaps this is another plot by a liberal Congress to make us believe that global warming is a real threat. Perhaps next time there should be serious studies performed before Congress passes laws with such far-reaching effects.

CONNIE M. MESKIMEN
Hot Springs